

ԴՂՄԱԶԳԻ ՄՇԱԿԱԲՈՒՅՍՆԵՐ Ուղեցույց

Երազրի ֆինանսաւորողներ

Երազրի իրականացնողներ

Դժնագգի մշակաբույսեր. ուղեցույց

Հեղինակ՝ Նունե Սարուխանյան, գ.գ.թ.

Երևան, 2016 թ.

Ուղեցույցում շարադրված են դժնագգի մշակաբույսերի բուսաբանական, կենսաբանական առանձնահատկությունները, մշակության տեխնոլոգիան, պայքարը հիվանդությունների, վնասատուների և մոլախոտային բուսականության դեմ, սննդարար և բուժիչ հատկությունները, մարքեթինգային հարաբերություններ¹ ձևավորումը, փաթեթավորումը և այլ օգտակար տեղեկություններ ու խորհուրդներ:

Ուղեցույցը նախատեսված է ընթերցող լայն շրջանակի՝ դժնագգիների մշակությամբ զբաղվող ֆերմերների, տնամերձ հողամաս ունեցողների, գյուղատնտեսության բնագավառի մասնագետների և ուսանողների համար:

Ուղեցույցը պատրաստվել է «Արտադրող խմբերի և արժեշտթանների զարգացում» տեխնիկական աջակցության ծրագրի շրջանակներում, որը Եվրոպական հարևանության գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման ծրագրի (ENPARD) բաղադրիչն է: Ծրագիրը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Ավստրիական զարգացման գործակալության կողմից: Ծրագիրը համատեղ իրականացնում են Հայաստանում ՄԱԿ-ի արդյունաբերական զարգացման գործակալությունը (UNIDO) և ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը (UNDP):

Տվյալ հրատարակության բովանդակության համար ամբողջ պատասխանատվությունը ստանձնում է հեղինակը: Այն չի արտահայտում Եվրամիության տեսակետներն ու հայացքները:

ընկղմում են սենյակի ջերմություն ունեցող 5%-ոց աղաջրի (թեյի լիքը գդալ աղ՝ 1 լ ջրում) մեջ և 1-2 անգամ խառնում են: Լիակշիռ են համարվում այն սերմերը, որոնք մնում են ջրի տակ: Թերակշիռ ոչ լիարժեք սերմերը, որոնք լողում են ջրի երեսին, խոտանվում են, իսկ լիակշիռ սերմերը բարակ շերտով լցնում են թղթի վրա, որպեսզի չորանան և ժամանակից շուտ չծլեն: Այնուհետև լվանում են սառը ջրով կամ մոխրաջրով՝ ախտահանման նպատակով (50 գ մոխիրը /1 փոքր բաժակ/ 1 լ ջրին), որպեսզի սերմերը չկորցնեն ծլունակությունը, և չորացնում են: Ցանքի համար պետք է ընտրել ամենախոշոր և լիարժեք սերմերը, որոնք կարելի է ցանել չոր, թրջած և ծկթած (նոր ծկած) վիճակներում:

Թրջած և ծկթած սերմերը փոսիկներում 2-3 հատ ցանում են ծեռքով, որպեսզի ծիլերը չջարդվեն և ծածկվում 3-4 սմ հողաշերտով: Հետագայում կատարում են նոսրացումներ վերջում բնում թողնելով մեկական առողջ բույս:

Խորհուրդ է տրվում ցանքին զուգահեռ յուրաքանչյուր բնում կամ ակոսների երկարությամբ լցնել մի փոքր կենսահունուս՝ հեկտարի հաշվով 2-3 տ:

Ծլունակությունը և կարևոր ցուցանիշ է և կախված է սերմերի հասունությունից, լիարժեքությունից, խոնավությունից, պահպանման ժամկետից և պայմաններից:

Ծլման էներգիան բնութագրում է սերմերի կենսունակությունը, ծլման արագությունը: Աճի բարձր էներգիա ունեցող սերմերը տալիս են ավելի վաղ և համերաշխ ծիլեր: Սերմերի ծլունակությունը և աճի էներգիան որոշում են միաժամանակ և արտահայտում են տոկոսներով: Իմանալով սերմերի ծլունակությունը կարելի է ճիշտ որոշել դրանց ցանքի նորման և ապահովել ցանքերի անհրաժեշտ խտությունը:

Սերմերի ծլունակությունը և աճի էներգիան որոշելու համար վերցնում են 100 սերմ. եթե սերմերը քիչ են, ապա կարելի է վերցնել 10 սերմ, սակայն երկու կրկնողությամբ: Սերմերը ծլեցնում են արծնապատ, ապակե կամ փայտե ամաններում: Ամանի հատակին լցնում են եռման ջրով թրջած թեփ և ծածկում են լրագրի, ծծանի կամ ֆիլտրի թղթով: Թղթի վրա մեկ շերտով փռում են սերմերը և ծածկում են որևէ կտորով, վրան լցնում 2-3 սմ շերտով խոնավ թեփ: Սերմերի ծլման համար լավագույն ջերմությունը 20°C է, ծլման ժամկետները կախված են մշակաբույսերից:

Չոր, օդափոխվող շենքում 7-10°C-ի պայմաններում դդմագզիների ծլունակությունը պահպանվում է 2-5 տարի, իսկ վարունգի սերմերը երբեմն մինչև 10 տարի:

Հողի ընտրությունը և նախապատրաստումը: Դդմագզի մշակաբույսերի մշակությունն սկսվում է հողի ճիշտ ընտրությունից և նախապատրաստումից:

Հողամասի ընտրության ժամանակ առավելությունը պետք է տալ հարավային թեքությամբ թեթև հողերին: Դրանց համար ափտանի չեն

աղուտ և ճահճային հողերը: Ուշադրություն պետք է դարձնել հողերի միահավասարությանը, քանի որ ոռոգման ժամանակ անհարթ, թեք հողակտորներում բույսերը չեն ստանում բավարար քանակի ջուր կամ ջրափոսերի պատճառով ջրախեղ են լինում:

Արարատյան հարթավայրի պայմաններում վարունգը և դդմիկը մշակվում են զարնանը և ամռանը, իսկ նախալեռնային և լեռնային գոտիներում՝ միայն զարնանը:

Զարնանացանի համար հողի նախապատրաստումը պետք է սկսել հիմնականում աշնանը՝ ցրտահերկի տակ մտցնելով 35-40 տ/հա օրգանական պարարտանյութ և ֆոսֆորական ու կալիումական պարարտանյութերի 60-70%-ը:

Դդմագզի մշակաբույսերի տեղադրումը ցանքաշրջանառության մեջ: Դդմագզի մշակաբույսերը կարելի է մշակել այս կամ այն նախորդից հետո՝ կախված տվյալ գոտու ագրոկլիմայական պայմաններից: Լավագույն նախորդներ են ընդդեմները, սոխը, գլուխ սոխը, վաղահաս կարտոֆիլը, վաղահաս և միջահաս կաղամբը, բադրիջանը, պոմիդորը և այլն, իսկ ավելի քիչ

նպաստավոր են արմատապտուղները:

Խորհուրդ չի տրվում դդմագզի մշակաբույսերը մշակել դդմագզիներից հետո (ոչ շուտ, քան 3-4 տարի): Ավելի շուտ մշակելու դեպքում բույսերը վարակվում են դդմագզիներին յուրահատուկ հիվանդություններով, և շատանում է վնասատուների քանակը:

Արարատյան հարթավայրում վարունգի և դդմիկի ամառային ցանքերը կատարվում են վաղահաս մշակաբույսերից ազատված հողերում (աշնանացան ցորեն, վաղահաս կաղամբ, կարտոֆիլ, լոբի, գարի և այլն), որոնք արդեն պարարտացվել են օրգանական պարարտանյութերով: Դդմագզի մշակաբույսերի ցանքը կատարվում է թմբի մեկ կամ երկու կողմերում: Կիրառվում են նաև քառակուսի բնային և լայնշարք եղանակները, որոնք հատկապես նպատակահարմար են մեքենայական մշակության դեպքում: Հատկապես մեծ արդյունավետություն է ապահովում թաղարային եղանակով մշակված սածիլներով տնկումը:

Ոռոգման առանձնահատկությունները: Դդմագզիները շատ զգայուն են ոռոգման նկատմամբ: Պետք է շատ ուշադիր լինել, քանի որ ավելորդ ջրումները նպաստում են հիվանդությունների արագ զարգացմանը:

Նախ մշակաբույսերը միշտ մաքուր պահել մուլախոտերից և մինչև բույսերի ծաղկելը և նույնիսկ մինչև առաջին պտուղների կազմավորվելը

աշխատել չջրել, կամ եթե գտնում եք որ դրա կարիքը զգացվում է, աշխատեք ջրել չափավոր: Հետագայում՝ պտղաբերության շրջանում, ջրել 3-5 օրը մեկ, յուրաքանչյուր բերքահավաքից հետո՝ ըստ պահանջի: Ընդհանրապես խորհուրդ է տրվում ջրել օրվա հող ժամերին առավոտյան և երեկոյան:

Պղնձագի մշակաբույսերի բերքահավաքը: Բերքն անհրաժեշտ է հավաքել վաղ առավոտյան կամ երեկոյան: Բերքահավաքը պետք է կատարել մեծ խնամքով, թաղերը շատ չխառնելով՝ միաժամանակ կատարելով բույսերի ուղղում: Բերքը հաճախակի՝ 3-4 օրը մեկ անգամ հավաքելը նպաստում է բերքատվության բարձրացմանը:

Բերքը հավաքելուց հետո պտուղները պետք է պահեստավորել 3-10°C-ի պայմաններում: Պահեստներում հարաբերական խոնավությունը պետք է լինի 70-75%: Պտուղները պետք է շարվեն 8-10 սմ հաստությամբ ծղոտի շերտի վրա: Ջերմաստիճանի իջեցման ժամանակ պետք է պտուղները վերևից նույնպես ծածկվեն ծղոտով:

Այժմ առանձին-առանձին անդրադառնանք դղմագի մշակաբույսերին և դրանց մշակության առանձնահատկություններին:

ՎԱՐՈՒՆԳ (*Cucumis sativus*)

Վարունգը հայ ժողովրդի ամենասիրած և հնագույն բանջարեղեններից է, որը մշակվում է ՀՀ բոլոր մարզերում՝ բաց և պաշտպանված գրունտներում (թունելային, արևային ջերմոցներում և ջեռուցվող ջերմատներում): Վարունգի հայրենիքը համարվում է Հնդկաստանը: Այն օգտագործվում է թարմ և վերամշակված՝ թթու դրած վիճակում:

Վարունգն ունի մագլցող, գետնատարած, 1,5-2 մ երկարությամբ ցողուն: Գլխավոր ցողունը տալիս է 2-6 առաջնային ճյուղավորություններ, որոնք իրենց հերթին առաջացնում են երկրորդային ավելի կարճ ճյուղավորություններ:

Խիտ ցանքերում բույսերն ավելի քիչ ճյուղավորություններ են առաջացնում, հետևաբար վարունգի բոլոր սորտերի և տեսակների համար շատ կարևոր է ցանքի սխեմաների, սնման մակերեսների և միջբուսային ու միջշարային հեռավորությունների պահպանումը:

Տերևները հերթադիր են, երկար տերևակաժողովներով: Տերևաթիթեղը լինում է սրտաձև, հնգանկյուն և բլթակավոր-սրտաձև՝ անամմավոր եզրերով:

Վարունգը միատուն և բաժանասեռ բույս է, այսինքն՝ նույն բույսի վրա գտնվում են և արական, և իգական ծաղիկները: Ծաղիկը խաչաձև փոշոտվող է: Փոշոտվում է միջատների, մեղուների և քամու միջոցով:

Վարունգը ջերմասեր և խոնավասեր բույս է և վատ է դիմանում օդի չորությանը: 13°C-ից ցածր ջերմաստիճանում դանդաղում է աճը, իսկ ավելի ցածրի դեպքում՝ կանգնում: Աճի լավագույն ջերմաստիճանը ցերեկը 24-28°C է, իսկ գիշերը՝ 13-15°C: Մեկ հեկտարի վրա ցանում են 3-4 կգ ծլունակ սերմեր:

Վարունգի մշակության հետ կապված երբեմն մեծ խնդիրներ են առաջանում: Նույնիսկ ամենահմուտ բանջարաբույծները հաճախ են դժգոհում այս մշակաբույսի «քմահաճություններից»:

- ❖ Վարունգին անհրաժեշտ է տրամադրել թեթև, օրգանական նյութերով հարուստ, երկար տարիներ մշակված, ստրուկտուրային հողեր: Խուսափել ծանր կավային, խոնավ և ճահճուտ հողերից:
- ❖ Արարատյան հարթավայրում վարունգը կարելի է ցանել երկու ժամկետում՝ գալմանը և ամռանը (խոզանացան):
- ❖ Գարնանը ցանել ապրիլի 25-ից մայիսի 15-ը, իսկ ամառնացանը՝ հուլիսի 15-25-ը:
- ❖ Նախալեռնային գոտում ցանքը կատարել մայիսի 15-20-ը, իսկ լեռնային գոտում՝ հունիսի 1-ից 10-ը:
- ❖ Բաց դաշտի ցանքերից 20-25 օր շուտ վարունգ ստանալու համար կարելի է այն մշակել տորֆաբուսահողային թաղարներում աճեցված սածիլներով: Սածիլումը կատարել ապրիլի 25-ից մայիսի 10-ը:
- ❖ Գերվաղ բերք ստանալու համար վարունգը մշակել սինթետիկ թաղանթների տակ, թաղարային սածիլներով: Սածիլումը կատարել մարտի 15-20-ը:
- ❖ Կատարել ցրտահերկ, գարնանը կատարել նախացանքային մշակություն չիզելներով:
- ❖ Ցանքը կատարել 90+70/2x25, 90+70/2x30 սմ երկկողմանի ժապավենաձև ցանքի սխեմայով:
- ❖ Հարթ հողամասերում վարունգը ցանել թմբի երկու կողմից, իսկ թեք հողամասերում՝ մեկ կողմից:
- ❖ Վարունգի ցանքը կարելի է կատարել չոր, թրջած և ծկթած սերմերով, բայց գերադասելի է վերջինը: Ցանքի նորման՝ 3 կգ/հա:
- ❖ Կարևոր նշանակություն ունի վարունգի սերմերի նախացանքային մշակումը հատկապես ջերմային կոփմամբ՝ փոփոխական ջերմաստիճանային պայմաններում:
- ❖ Սերմերի ծլելուց հետո, առաջին իսկական տերևները առաջանալու ժամանակ կատարել առաջին նոսրացումը՝ յուրաքանչյուր բնում թողնելով երկուական բույս:
- ❖ Մինչև 3-4 տերևների առաջանալը վարունգը չջրել (եթե բույսերը

դիմանում են), որից հետո տալ առաջին ջուրը, իսկ հողի քեշի գալուց հետո կատարել վերջին նոսրացումը՝ բնում թողնելով 1-ական բույս, դաշտը քաղհանել և փորել: Այս շրջանում կարելի է տալ առաջին սնուցումը և ծերատել, իսկ երկրորդը՝ դրանից 20-25 օր հետո:

- ❖ Փորելու ժամանակ դաշտը մաքրել մոլախոտերից և աշխատել մինչև բույսերի ծաղկելը և նույնիսկ մինչև առաջին պտուղների կազմավորվելը չջրել, իսկ հետագայում՝ պտղաբերության շրջանում, ջրել 4-5 օրը մեկ, բերքահավաքից հետո՝ ըստ պահանջի:
- ❖ Ամբողջ վեգետացիայի ընթացքում կանոնավոր պայքար կազմակերպել հիվանդությունների և վնասատուների դեմ (տե՛ս համապատասխան բաժինը):
- ❖ Թաղարային սածիլներով աճեցնելու դեպքում թաղարները խորը տնկել քեշի եկած հողում մինչև շաքիլատերևները և անմիջապես ջրել: Հետագա խնամքը նույնն է, ինչ՝ սերմերով ցանքինը:
- ❖ Բերքահավաքը կատարել հաճախակի՝ 2-3 օրը մեկ անգամ, երբ պտղի վրայի փուլը չի թափվել, և չորացած ծաղիկն էլ ծայրին է, թույլ չտալ պտուղների շատ մեծացում, որը ծանրաբեռնում է բույսը և իջեցնում բերքատվությունը:
- ❖ Պտղաբերությունն արագացնելու և բերքատվությունը բարձրացնելու նպատակով 4-5 տերևի փուլում անհրաժեշտ է կատարել ծերատում՝ հեռացնելով աճման կոնը: Այս միջոցառումը նպաստում է ճյուղավորումների շուտ առաջացմանը, որոնց վրա և առաջանում է արական ծաղիկների մեծ մասը:
- ❖ Լավ մշակության դեպքում հեկտարից ստանում են 35-50 տ վարունգի բերք:
- ❖ Երաշխավորվում է զարմանացանի համար մշակել Կոտայքի Տեղական, Նազովան, Գայանե և Հայարփի տեղական սելեկցիոն սորտերը, իսկ ամառացանքի և հատկապես ջերմատնային մշակության համար՝ Մանե, Նատաշա սորտերը, ինչպես նաև արտասահմանյան Մոնդիալ, Սուպերինա, Պրիմեպակ, Սամուրայ, Նասիմ և այլ հիբրիդներ:

Վերջին տարիներին ՀՀ մի շարք ֆերմերների կողմից մշակվում են նաև վարունգի տարբերամարայտուղ տեսակներ և հայկական վարունգ՝ խտա, որոնց մշակությունը նույնն է, ինչ որ սովորական վարունգինը: Մանրապտուղ վարունգը սովորական վարունգներն են, հատկապես հիբրիդային ձևեր, որոնք հավաքում են 1-2 օրը մեկ՝ թույլ չտալով որ չափերը մեծանան 5-6 սմ-ից, որոնք այսօր մեծ պահանջարկ ունեն և օգտագործվում են թարմ և թթու դրած կամ մարինացված վիճակում: Վերջին շրջանում կա պահանջարկ նաև վերամշակող ձեռնարկությունների կողմից:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՆԳ (*Cucumis Melo var. flexuosus*)

Հայկական վարունգ՝ խտա: Այն ունի շատ գեղեցիկ պտուղներ. երկարավուն են՝ ծայրերում նեղացող, խոր ընկած խորդուբորդ ակոսներով:

Հայաստանում մշակվում է դեռևս 15-րդ դարից և այդ պատճառով էլ անվանվել է հայկական վարունգ: Որոշ երկրներում անվանում են նաև օծիվարունգ, Հայաստանում խտա: Պտղամաշկը շատ բարակ է, գույնը թեթև կանաչ: Ի տարբերություն սովորական վարունգի, այն երբեք չի ունենում դառնություն և գրեթե միշտ օգտագործվում է առանց կեղևը հանելու:

Հայկական վարունգի երկարությունը 10-13 սմ է: Արարատյան հարթավայրում մշակությունը հիմնականում կատարվում է առանց հենակների, իսկ լեռնային և նախալեռնային, հատկապես խոնավ շրջաններում՝ հենակների վրա: Լուսասեր և խոնավասեր է: Խոնավության պակասից պտուղները լինում են մանր, տծև և կոշտ: Նպատակահարմար է աճեցնել ՀՀ բոլոր մարզերում: Հայկական վարունգի բույսերը գերադասում են օգտագործել թարմ և թթու դրված վիճակում:

ՍԵՆ (*Cucumis melo*) ԵՎ ԶՍԵՐՈՒԿ (*Citrullus lanatus*)

Առավել տարածված բոստանային մշակաբույսերից են, որոնք ՀՀ-ում հիմնականում մշակվում են Արարատյան հարթավայրում:

Սեխը ՀՀ-ում մշակվում է անհիշելի ժամանակներից: Այն Կովկաս է թափանցել Աֆղանստանից, Միջին Ասիայից և Պարսկաստանից, որոնք և համարվում են սեխի ծագման օջախները: Միամյա, խոտանման ցողուն ունեցող բույս է, 1-3 մ երկարությամբ և առատ ճյուղավորվող: Տերևները հերթադիր են, երկար տերևակոթունով: Տերևաթիթեղը կլորավուն, երկկամած, սրտաձև կամ հնգանկյուն է, եզրերը՝ բլթակավոր:

Բեղիկները պարզ են: Ծաղիկները բաժանասեռ են և դուրս են գալիս տերևածոցերից: Պտուղը բազմասերմ է, տափակ, գնդաձև, ձվաձև, էլիպսաձև, տանձաձև, գլանաձև կամ իլիկաձև: Պտղի գույնը դեղնականաչ, մոխրականաչ, մուգ կանաչ, դեղին, նարնջագույն, երբեմն էլ սպիտակականաչ է: Կեղևը փափուկ է կամ կարծր:

Մշակովի ձմերուկի հայրենիքը հարավային Աֆրիկան է, որտեղ էլ այժմ կան դրա վայրի ձևերը: Միամյա, խոտանման ցողուն ունեցող լիանաների տիպի մշակաբույս՝ բարակ ցողունով, 3-3,5 մ երկարությամբ, առատ ճյուղավորվող: Տերևները հերթադիր են, կտրտված, մեղ, միջին և լայն բլթակներով: Ծաղիկները և բեղիկները դուրս են գալիս տերևածոցերից՝ մեկական: Միատուն բույս է բաժանասեռ ծաղիկներով: Ծաղիկները դուրս են գալիս տերևածոցից: Պտուղը տարբեր ձևի (տանձաձև, գլանաձև, գնդաձև, իլիկաձև, էլիպսաձև) և մեծության կեղծ հատապտուղ է: Կեղևը հիմնականում հաստ է, պտղամիսը լինում է սպիտակ, դեղին, վարդագույն, կարմիր արնակարմիր և նարնջագույն:

Սերմերը, ըստ մեծության, լինում են 1-1,5 սմ, իսկ գույնը՝ սպիտակ, սպիտակադեղնավուն, բաց կամ մուգ դարչնագույն, կարմիր, սև և այլն:

Թե՛ սեխը և թե՛ ձմերուկը չորադիմացկուն են և հարմարվում են չոր տափաստանային պայմաններին և բարձր ջերմաստիճանին: Ջերմության պակասի դեպքում դրանց աճը դանդաղում է: Սերմերը ծլում են, երբ հողի ջերմաստիճանը 12-14°C է: Աճի լավագույն ջերմաստիճանը տատանվում է 26-30°C: 15-ից ցածր ջերմության դեպքում բույսերը վատ են աճում: Ցրտահարվում են -1°C-ում:

Աեծ է դրանց պահանջը հողի նկատմամբ: Լավ են աճում լավ կառուցվածք ունեցող, թեթև ավազակավային և կավավազային օրգանական նյութերով հարուստ հողերում, բերրի, անմշակ (երկար ժամանակ չմշակված) հողերում:

Շաքարների քանակը թե սեխի, թե ձմերուկի մեջ տատանվում է 3-14%-ի սահմաններում: Հարուստ են թաղանթանյութով, կարոտինային և պեկտինային նյութերով, հեշտ յուրացվող երկաթով և կրային աղերով: Պարունակում է նաև C, B1, B2, PP, B5, B6, E վիտամիններ, ֆոլիաթթու, կալիում, մագնիում, կոբալտ և այլն:

Թե՛ սեխը և թե՛ ձմերուկն ունեն բուժական մեծ նշանակություն. շատ օգտակար են երիկամների, ստամոքսի, աղեստամոքսային տրակտի, լեղապարկի և սակավարյունություն ունեցող հիվանդների համար:

Սեխի և ձմերուկի մշակությունը համարյա նույնն է: Սեխին և ձմերուկին անհրաժեշտ է հատկացնել թեթև, ջրաթափանց, սննդանյութերով հարուստ հողեր:

Արարատյան հարթավայրում ցանքը պետք է կատարել ապրիլի վերջից մինչև մայիսի 15-ը: Մշակությունը նպատակահարմար է կատարել լայն թմբերի վրա: Սեխի ցանքը կատարել 200+70x50 սմ, իսկ ձմերուկինը՝ 200+80x70 սմ ժապավենաձև սխեմայով: Այս դեպքում ցանքը կարելի է կատարել թմբի երկու կողմից: Այս եղանակը հիմնականում օգտագործում են հարթ հողամասերում:

Թեք հողամասերում ցանքը կատարում են թմբի մեկ կողմում: Միջբուսային հեռավորությունը 40 սմ է, իսկ միջշարայինը՝ 100-120 սմ:

Հողը բոստանային մշակաբույսերի համար վարում են (ցրտահերկ) նախորդ մշակաբույսի մնացորդներից դաշտը մաքրելուց հետո:

Աշնանը պարարտացնում են օրգանական պարարտանյութով (զոմաղբ՝ 40 տ/հա), ինչպես նաև ֆոսֆորական և կալիումական պարարտանյութերով (սուպերֆոսֆատ՝ 500 կգ/հա և կալիումական աղ՝ 250 կգ/հա) և հավասար տեղաբաշխելով կատարում են ցրտահերկ:

Գարնանը ցրտահերկը փոցխում են: Այնուհետև ցանքից 1 շաբաթ առաջ կատարում են կուլտիվացիա՝ վարին հակառակ ուղղությամբ, դաշտը փոցխում, հարթեցնում և մարգոցում են:

Սերմերի նախապատրաստումը, ցանքի տեխնիկան, խնամքի աշխատանքները (նոսրացում, քաղհան-փխրեցումներ, խորը բուկից-վար, սնուցումներ) համարյա նույնն են, ինչպես նշվել է վարունգի վերաբերյալ:

Մինչև առաջին իսկական տերևների դուրս գալը, որևէ աշխատանք չի կատարվում, եթե ջրման կարիք չկա: Առաջին իսկական տերևների առաջանալուց հետո կատարում են բոստանի քաղհան (դաշտը մաքրում են մոլախոտերից ու փխրեցնում) և նոսրացնում՝ յուրաքանչյուր բնում թողնելով մեկական բույս:

Տերևի 4-5 փուլում սեխի դաշտում պետք է կատարել նաև բույսերի ծերատում (հեռացնում են աճման կոնը), որպեսզի ճյուղավորություններ առաջանան: Ձմերուկի համար այդ միջոցառումը չի կատարվում:

Հետագա աշխատանքները բոստանում ոռոգումներն են (ողջ վեգետացիայի ընթացքում 5-8 անգամ), պայքարը հիվանդությունների (ալրացող, կեղծ ալրացող, անտրակնոզ և այլն) և վնասատուների (բոստանի լվիճ, բոստանի զատիկ, ոստայնատիզ, սեխի ճանձ և այլն) դեմ:

Ցանքը կատարելուց առաջ ջրման ակոսներով ջուր են բաց

թողնում: Ցանքը կատարում են թմբի 2 կողմից: Ցանքից հետո (1 բնում 2-3 սերմ՝ իրարից 40 սմ միջբուսային հեռավորությամբ) նորից թեթև ջրում են:

- ❧ Հետագա նոսրացումներից հետո յուրաքանչյուր բնում թողնում են մեկական բույս:
- ❧ Թաղարներով տնկելու դեպքում յուրաքանչյուր բնում տնկում են մեկական բույս:
- ❧ Երբ ձմերուկի և սեխի բույսերն ունենում են 4-5 տերև, պետք է սնուցել ագոտական պարարտանյութերով, ջրել և հողը քեշի գալուց հետո կատարել քաղիան-փխրեցում և կատարել բուկլից:
- ❧ Առհասարակ պետք է բանջարանոցն ուշ-ուշ ջրել և խոնավությունը հողում պահելու համար կատարել հաճախակի փխրեցումներ:
- ❧ Ձմերուկի ջրելու խնդրում պետք է ուշադիր լինել, որովհետև մեկ անգամ անտեղի տված ջուրը վնասում է բուստանը: Մինչև: ծաղկելը ջրել միայն անհրաժեշտության դեպքում:
- ❧ Պտուղների հասունացումն սկսվում է հուլիսից մինչև սեպտեմբեր, երբ պտղակեղևն ընդունում է տվյալ սորտին յուրահատուկ գույն:
- ❧ Ձմերուկի բերքատվությունը կազմում է 40-70, իսկ սեխինը 30-50 տ/հա՝ կախված սորտային առանձնահատկություններից:
- ❧ Կախված սորտային առանձնահատկություններից սեխի և ձմերուկի պտուղները սկսում են հասունանալ հուլիս-օգոստոս ամիսներին: Ձմերուկի կեղևը դառնում է փայլուն, պտղակոթի մոտ գտնվող բեղիկը չորանում է և հեշտությամբ անջատվում պտղակոթից: Թե սեխի և թե ձմերուկի բերքը հավաքում են անջատ, ըստ պտուղների հասունացման՝ առավելագույն կամ երեկոյան: Սեխի բազմաթիվ սորտերից նպատակահարմար է մշակել Տավրիա, Գովական, Արփի, և Անուշ սորտերը, որոնք համեմատաբարավելի դիմացկուն են հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ: Մշակվում են նաև արտասահմանյան հիբրիդներ Չերիթեյս, Սուիթ անանաս, Տելո, Օգեն և այլն: Ձմերուկի լավագույն սորտեր են համարվում Մելիտոպոլսկի 142-ը, Արևիկ, Մարմարիկ, Մարգարիտ և Հասմիկ սորտերը, ինչպես և հայ սպառողին հայտնի Ռոյալ Քրիմսոն Սուիթ, Շուգար բեյբի, Մադեռ, Վարդա և արտասահմանյան այլ հիբրիդներ:

Աշխարհում տարածված են սեխի հետևյալ հիմնական տեսակները.

Ղեկորատիվ կամ մանրապտուղ (Melo microcarpus).

որոնք մեզ մոտ հայտնի են Շամամ անունով և տարածված են Ասիայում, Անդրկովկասում և Հյուսիսային Աֆրիկայում: Մշակվում են որպես ղեկորատիվ տեսակ և ուտելու համար պիտանի չեն: Ունեն շատ սուր և դուրեկան հոտ: Պտուղները մանր են՝ հավկիթի, խնձորի կամ նարնջի մեծությամբ: Լինում են տարբեր գույների՝ սպիտակ, դեղին, կարմրանարնջագույն և գուլավոր:

Օձաձև սեխեր (Melo flexuosus):

Տարածված են հիմնականում Աֆրիկայում, Իրանում և միջինասիական հանրապետություններում: Հնագույն մշակույթի բույսերից են, սակայն այժմ գրեթե արտադրությունից հանվել են: Պտուղները մինչև 2 մետր երկարությամբ են, օձաձև, սպիտակ, կնճռոտ մակերեսով: Երբեմն մշակվում են ղեկորատիվ նպատակներով:

Միջին ասիական վաղահաս (Melo chandalak) սեխեր:

Որոնք երևի թե ամենաշատ տարածված սեխերից են: Հիմնական կարևոր հատկանիշը վաղահասությունն է, սակայն դիմացկուն տեսակներ չեն: Այնուհետև միջահաս սորտերն են (Melo Ameri), որոնք բարձրորակ և արժեքավոր են: Արժեքավոր են նաև սեխի ուշահաս ձևերը, որոնք ամենապահուսկ սորտերն են: Հայաստանում մշակվում են սորտ պոպուլյացիաները՝ Համքար, Միանբադ, Ղալամաղաշ և այլն:

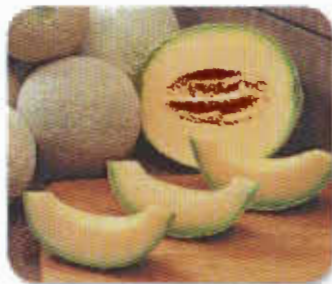
Անգուղ սեխեր կամ վարունգանման սեխեր (Melo adzhur):

Մշակվում են հիմնականում Փոքր Ասիայում, Միդիայում, Պաղեստինում և Աֆրիկայի հյուսիսում: Հասունացած պտուղներն անհամ են, անդուր համով: Ուտելու համար օգտագործում են 5-7 օրական կանաչ պտուղները ինչպես վարունգը:

Կանտալուպ (Cucumis melo var. cantalupensis, melo cantalupa).

դղնազգիների ընտանիքի բույս է, սեխի տեսակ: Կանտալուպի պտուղները պատված են գծավոր կեղևով: Երկարությունը սովորաբար 15-20 սմ է: Պտուղը նարնջագույն է: Փոխադրունակ է, բայց երկար պահպանել հնարավոր չէ: Սեխի այս տեսակը ծագել է Իրանից, Հնդկաստանից և Աֆրիկայից: Առաջին անգամ մշակվել է Իրանում դեռևս 5000, իսկ Հունաստանում և Եգիպտոսում՝ 4000 տարի առաջ:

Եվրոպայում կանտալուպի սերմերը հայտնվել են խաչակրաց արշավանքների ժամանակ, որոնք կաթոլիկ կղերականները՝ Հռոմի պապի միսիոներները Հայաստանից տեղափոխել են Իտալիա: Երբ Հռոմի պապին տվել էին այդ սեխից փորձելու, նա հավանել է դրանք և հրամայել աճեցնել Կանտալուպիայի իր կալվածքում և այդտեղից էլ տարածվել է Եվրոպական երկրներ: Սրանից էլ սեխը ստացավ իր անունը: Այսօր կանտալուպը բազմացվում է ինչպես հին, այնպես էլ նոր աշխարհում:

Պտուղները լինում են տարբեր մեծության՝ փոքրից մինչև խոշոր, հիմնականում կլորավուն կամ քիչ երկարավուն: Պտղի մակերեսն անհարթ է, հաճախ զուլավոր կամ կողավոր, խորդուրդոթ բշտիկներով, երբեմն կոշտ կեղևացանով: Պտուղները կոշտ դեղնավուն են, նարնջագույն, սպիտակադեղնավուն, մոխրագույն-կանաչ և մուգ կանաչավուն: Պտղամիսը թելավոր է, միջին հյութալիության, միջին քաղցրության, բայց շատ բուրավետ: Սերմերը միջին մեծության են, լայն ձվաձև, դեղին: Մշակությունը նույնն է, ինչ սովորական սեխինը: Պտղի քաշը տատանվում է 0,5-ից մինչև 5 կգ:

Քանի որ դրանք արևադարձային բույսեր են, ուստի պահանջվում են ջերմության նկատմամբ: Ընդհանրապես սեխը խորհուրդ է տրվում կտրելուց հետո անմիջապես օգտագործել և այն հակացուցված է կտրտված վիճակում պահել սառնարանում: Մինչև օգտագործելը ամբողջական պտուղը լավ կլինի մի քանի օր պահպանել սառնարանում:

Ադանայի սեխեր (Melo Adana):

Սրանց հայրենիքը Արևմտյան Հայաստանն է, Կիլիկիան՝ հարակից տարածքներով և Ադանա քաղաքի շրջակայքը: Սրանք վաղահաս և միջահաս սորտեր են, քիչ քաղցր, վատ պահունակությամբ և վատ փոխադրունակ: Բարձր բերքատու են:

ԴՂՈՒ (Cucurbita)

Դղումի հայրենիքը համարվում է Հարավային Ամերիկան և Եվրոպա է մուտք գործել XIX դարում: Դղնազգիների ընտանիքի միամյա բույս է: Հայաստանի Հանրապետությունում մշակության մեջ հայտնի է 3 տեսակ՝ խոշորապտուղ, կարճրակեղև և մուշկային:

Արմատային համակարգն առանցքային է: Ցողունը մազցող է, գետնատարած, ճյուղավորվող: Հանդիպում են նաև թփային տեսակներ կարճ ճյուղավորումներով: Տերևները հերթադիր են, ամբողջական կամ թաթաձև-բլթակավոր, խոշոր, երկար տերևակոթերով, թավտ: Ծաղիկները բաժանասեռ են, խոշոր, դեղին, մեկական: Ծաղկում է մինչև ուշ աշուն: Պտուղը կեղծ հատապտուղ է՝ մսալի, տարբեր մեծության, ձևերի և գույների: Պտուղները պարունակում են շաքարներ, հանքային և պեկտինային նյութեր, կարոտին (A-նախավիտամին), օսլա, վիտամիններ և այլն: Դղմի սերմերից ստանում են յուղ, պատրաստում հակաճիճկային դեղամիջոց: Օգտագործում են սննդի մեջ (եփած, տապակած վիճակում, ինչպես նաև պատրաստում են մուրաբա): Դղումը ջերմասեր, երաշտադիմացկուն բույս է:

Ցողունների երկարությունը հասնում է 3 մետրի, հաստությունը՝ 3 սմ-ի: Տերևաթիթեղն ամբողջական է, թույլ ատամնաեզր, երկարությունը՝ 14-18 սմ, լայնությունը՝ 20-22 սմ: Ծաղիկները բաժանասեռ են, իզականները՝ 1-ական, արականները՝ 5-7-ական: Հանդիպում են նաև երկսեռ ծաղիկներ: Մեղրատու բույս է և հեկտարից ապահովում է ավելի քան 30 կգ մեղր:

Պտուղը բազմասերմ կեղծ հատապտուղ է: Գոյություն ունեն մոտ 2000 տեսակներ, որոնք տարբերվում են պտղի չափերով, քաշով՝ 0,2-40 կգ, պտղամսի և կեղևի գույնով, բուրմունքով և համով:

Վերջին տարիներին ՀՀ-ում սկսել են ուշադրություն դարձնել նաև դեկորատիվ/գեղարդային տեսակների մշակության վրա: Տարեցտարի մեծանում է նաև բնակչության պահանջարկը դղումի նկատմամբ՝ հաշվի առնելով նաև առողջական նշանակությունը: Մի շարք ֆերմերներ արդեն իսկ ընդլայնում են իրենց ցանքատարածքները, մշակության մեջ ներդնելով տարբեր տեսակներ: Դղումները միջավայրի նկատմամբ ունեն նույն պահանջը, ինչ որ վարունգը, այդ պատճառով մանրամասն չենք անդրադառնա մշակության տեխնոլոգիային:

Տերևները հերթադիր են, խոշոր, բեղիկները լավ ճյուղավորված են, սակայն բացակայում են թփաձև տեսակների մոտ:

Դղումը հավաքում են սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին, երբ հասունացումից հետո: Դղումի մեկ բույսից ստանում են 4-5 պտուղ:

խոշոր են հատկապես դղումի միայնակ պտուղները, որոնք կարող են կշռել մինչև 100 կգ: Երբեմն հմուտ բանջարաբույծները մեծ պտուղներ ստանալու նպատակով հեռացնում են բոլոր իգական ծաղիկները՝ թողնելով մեկական բեղմնավորված ծաղիկ:

Խոշորապտուղ դղումը ցանում են 2-4 կգ/հա ցանքի նորմայով՝ 1,2x1,4 մ, 2,1x2,8 մ և այլ սխեմաներով: Այն պարունակում է 0,6% սպիտակուց և 5,7% ածխաջուր: Հարուստ է հանքային նյութերով:

Դղումի պտուղները կարելի է պահել մեկից մինչև մի քանի ամիս: Պահպանության համար լավագույն ջերմաստիճանը բերքահավաքից հետո (1-2 շաբաթվա ընթացքում) 24-30°C-ն է, որի ընթացքում տեղի է ունենում հետքաղային հասունացում, իսկ երբ կեղևն արդեն ամրանում է, պետք է ջերմաստիճանն իջեցնել մինչև 10-13°C:

ՀՀ-ում աճեցվում է խոշորապտուղ դղումի միջահաս սորտերից Բերքանուշ և Արարատի վարդագույն, իսկ վերջին տարիներին՝ նաև արտասահմանյան մի շարք սորտեր և հիբրիդներ:

ԴՂՄԻԿ ԵՎ ՊԱՏԻՍՈՆ

Դղմիկ (*var. geraumontia* Duch.) և պատիսոն (*var. patisson* Duch.):

Պատկանում են Կուկուրբիտա Պեպո(*Cucurbita Pepo* L.) բուսաբանական տեսակին: Հայտնի 4 այլատեսակներից Հայաստանում հիմնականում մշակվում է դղմիկը, իսկ վերջին տարիներին նաև պատիսոնը:

Դղմիկի և պատիսոնի հայրենիքը համարվում են Հյուսիսային Ամերիկյան և Առաջավոր Ասիան (Մերձավոր Արևելք (առանց աֆրիկյան մասի), Միջին Արևելք և Անդրկովկաս): Պտուղները լինում են բաց և մուգ կանաչավուն: Երկուսն էլ միամյա և միատուն բույսեր են՝ ուղիղ, չճյուղավորված ընձյուղներով: Ծաղիկները միասեռ են, մեկական, դեղին, խոշոր: Բույսերը կանգուն են խոշոր տերևներով և երկար տերևակոթուններով: Խաչածն փոշոտվող են, որը կատարվում է միջատների միջոցով: Պտուղը գլանաձև է, մատղաշ վիճակում՝ բաց կանաչավուն, փափուկ կեղևով, հասունանալիս կեղևը կարծրանում է: Դղմիկը և պատիսոնը վաղահաս և լուսասեր են:

Արարատյան հարթավայրի պայմաններում երկուսն էլ ծաղկում են ծլումից 35-50 օր հետո, իսկ տեխնիկական հասունությունը տևում է 45-50 օր, որը համապատասխանում է հունիսի երկրորդ տասնօրյակին: Դղմիկն ու պատիսոնն օգտագործվում են սննդի մեջ տեխնիկական հասունության վիճակում: Հավաքում են 7-10 օրական, մանր, նուրբ կեղևով, չհասունացած սերմերով պտուղները:

Դղմիկի պտղի երկարությունը հասնում է 20-28 սմ-ի, տրամագիծը՝ 6-8 սմ-ի, սակայն պտուղները լինում են ավելի փոքր չափերի: Պտղամիսն սպիտակ է, խտությամբ զիջում է պատիսոնին: Պատիսոնի պտուղն ափսեաձև է: Սպիտակ, հիմնականում գույնը սպիտակ է, սակայն վերջին տարիներին մշակության մեջ են հայտնվել նաև դեղին, կանաչ և զուլավոր տեսակները: Կենսաբանական հասունության ժամանակ պտղի երկարությունը պտղակոթից մինչև ծաղիկը տատանվում է 6-11 սմ-ի, իսկ տրամագիծը՝ 15-30 սմ-ի սահմաններում: Պտղամիսը խիտ է, սպիտակ: Երկուսն էլ ջերմասեր բույսեր են: Աերմերի ծլման համար անհրաժեշտ է 14°C ջերմություն: Բույսերի նորմալ աճի և զարգացման բարենպաստ ջերմաստիճանը համարվում է 22-25°C: Հիմնականում մշակվում են Արարատյան հարթավայրում, վերջին տարիներին՝ նաև ՀՀ նախալեռնային գոտու մի շարք տնտեսություններում:

Դղմիկը և պատիսոնն ամենավաղահաս տեսակներն են, որոնք ցանվում են 4-5 կգ/հա ցանքի նորմայով: Ցանքը կարելի է կատարել երկու ժամկետով՝ զարնանային և ամառային: Գերվաղ բերքի համար կարելի է մշակել թաղարային սածիլներով:

Մշակության հետագա խնամքը կատարվում է ինչպես վարունգինը և մյուս դղմագիներինը:

Պատիսոնը ՀՀ Արարատյան հարթավայրի պայմաններում մշակվում է վաղ զարնանը և ամռանը, իսկ լեռնային կամ նախալեռնային գոտիներում՝ միայն զարնանը: Պատիսոնը կարելի է մշակել և թաղարային եղանակով, և տեղում՝ ցանքի միջոցով: Պատիսոնի ցանքը կատարվում է թմբի 1 կամ 2 կողմերում: Առաջինի դեպքում թմբի լայնությունը պետք է վերցնել 90, իսկ ակոսի կայունությունը՝ 70 սմ: Միջբույսային հեռավորությունը 40-50 սմ է: Երկկողմանի ժապավենաձև սխեմայի դեպքում թմբի լայնությունը 120 սմ է, ակոսի լայնությունը՝ 80, իսկ միջբույսային հեռավորությունը՝ 40-50 սմ:

Զարնանային մշակության դեպքում հանրապետության գյուղատնտեսական տարբեր գոտիներում պատիսոնի ցանքի ժամկետները տարբեր են: Արարատյան հարթավայրում զարնանացանի համար լավագույն ժամկետը համարվում է ապրիլի 15-25-ը, իսկ ամառացանի համար՝ հուլիսի 15-20-ը: Թաղարային եղանակով մշակության դեպքում պատիսոնի ցանքը պետք է կատարել մարտի 2-րդ տասնօրյակում: Սածիլները դաշտ պետք է տեղափոխել ապրիլի 2-րդ տասնօրյակում: Պատիսոնի սերմերը ցանվում են 3-4 սմ խորությամբ: Ցանքի նորման, կախված մշակության եղանակից և սորտերից, տարբեր է լինում:

Խորհուրդ է տրվում պատիսոնի դաշտը ջրել ցանքից անմիջապես հետո: Այնուհետև ցանքից 2-3 օր հետո պետք է նորից ջրել: Շվեյց փնչև ծաղկելը ջրումը կատարում են շատ չափավոր, իսկ եթե բույսերը դիմանում են, գերադասելի է չջրել: Դրա փոխարեն, 2-3 իսկական տերևները երևալուց հետո, պետք է բույսերը նոսրացնել՝ թողնելով յուրաքանչյուր բնում 1-ական բույս, և դաշտը քաղհանել ու փխրեցնել խոնավությունը պահպանելու համար: Ծաղկելուց հետո դաշտը պետք է անպայման ջրել: Այնուհետև նորից քաղհանել և կատարել խոր բուկից: Դրանից հետո ամբողջ պտղաբերության շրջանում կարելի է յուրաքանչյուր բերքահավաքից հետո, այսինքն՝ 4-5 օրը մեկ, դաշտը ջրել՝ ելնելով բույսի պահանջից: Բերքը հավաքել մեծ խնամքով: Բերքը հաճախակի՝ 2-3 օրը մեկ հավաքելը նպաստում է բերքատվության բարձրացմանը:

Օգտագործվում է զանազան ճաշատեսակների մեջ և պահածոների արտադրությունում (խավիար, տապակած և լցոնած պահածոներ), իսկ հասունացած պտուղն օգտագործվում է որպես կեր: Ցանում են վաղ գարնանը (համեմատաբար ցրտադիմացկուն է), իսկ Արարատյան հարթավայրում՝ նաև ամռանը և աշնանը (թթու դնելու համար): Այն առողջարար բազմաթիվ հատկություններ ունի, դիետիկ բույս է:

Հրաշալի մթերք է նրանց համար, ովքեր ծգտում են ազատվել ավելորդ քաշից և բարելավել իրենց մաշկի զույնը: Դոմիկը մեծ քանակությամբ կալիում է պարունակում, որն օգտակար է սրտի աշխատանքի համար: Դոմիկի պտուղները կարոտին (վիտամին A) են պարունակում և վիտամին C: Կարոտինն օգտակար է առանցքների, տեսողության համար: Դոմիկի մեջ պարունակվող B վիտամինն անհրաժեշտ է մարդու սրտամկանի աշխատանքի համար: Դոմիկը միզամուղ հատկություն ունի, մաքրում է արյունը: Այն կարգավորում է ստամոքսի միկրոֆլորան, պաշտպանում է լորձաթաղանթը և աղիները, նպաստում դրանց ապաքինմանը, օգտակար է նաև փորկապության դեպքում:

Դոմիկի պտուղների սերմերի միջուկը մոտ 50% ճարպեր է պարունակում: Եփած դոմիկի կանոնավոր օգտագործումն օգտակար է նյարդային համակարգին: Դոմիկը մաքրում է մարդու արյունը, օրգանիզմից հեռացնում ավելորդ ջուրը, նատրիումային աղերը, ինչպես նաև կալիումի և պղնձի մեծ քանակության շնորհիվ այն խորհուրդ է տրվում սակավարյունությամբ և աթերոսկլերոզով տառապող հիվանդներին: Կալիումի և մանգանի մեծ պարունակության շնորհիվ դոմիկը սնում է սրտամկանը: Երկաթը լավացնում է արյան հատկությունները: Լեղու կանգի դեպքում դոմիկը հիմնալի կերպով բեռնաթափում է լյարդը: Դոմիկն օգտակար է երիկամների համար: Բարձրացնում է օրգանիզմի դիմադրողականությունը: Դոմիկը հազվագյուտ բանջարեղեն է, որը չի կորցնում իր օգտակար հատկությունները երկարատև պահպանման

ժամանակ: Դոմիկը պարունակում է հակաօքսիդանտներ: Սրանք նյութեր են, որոնք մեզ օգնում են պայքարել ծերացման դեմ: Այն արդյունավետ է նաև հոդաբորբի դեպքում: Կանոնավոր օգտագործման դեպքում դոմիկն օրգանիզմից հանում է աղերի ավելցուկն ու օգնում մաքրել հոդերը:

ՀՀ-ում շրջանացված են դոմիկի Աննա, Դիննոպլոդնի և Էսկանդերանի, իսկ պատիսոնի՝ Բելիե 13 սորտերը:

ՑՈՒԿԻՆԻ (*Cucurbita pepo* var. *giromontin*)

Ցուկինի: Երբեմն անվանում են նաև գուկինի: Նշված տեսակն ունի մեծ հետաքրքրություն և վերջին տարիներին մշակվում է նաև Հայաստանում: Արտադրության մեջ առավելությունը տրվում է կանգուն թփածն, նեղ կանաչասպիտակավուն պտուղներով սորտերին: Վերջին տարիներին ՀՀ բնակչության շրջանում մեծ հետաքրքրություն են առաջացնում մուգ կանաչ և դեղին տեսակները, որոնք արդեն մշակվում են մի շարք ֆերմերների կողմից:

Ցուկինին մշակվում է ինչպես սերմերով, այնպես էլ թաղարային սածիլներով, ավելի վաղ բերք ստանալու նպատակով: Սածիլների տնկման խտությունը 0,5-1 բույս/մ² է, երկարացող ունների համար՝ 0,3 բույս/մ²:

Խնամքը նույնն է, ինչ վարունգինը՝ քաղհան, փխրեցում, հիվանդությունների, վնասատուների և մոլախոտերի դեմ պայքար և ոռոգում: Ցուկինին հիմնականում վաղահաս է և առաջին բերքահավաքը կատարում են սածիլումից 4-6 շաբաթ կամ ցանքից 6-8 շաբաթ հետո: Բերքահավաքը կատարում են հիմնականում ձեռքով, երբ պտուղները հասնում են 10-20 սմ, երբ պտղամիսը փափուկ է, և պտուղը չի կոշտացել, իսկ սերմերը չեն կարծրացել: Բերքահավաքը կատարում են 2-3 օրը մեկ: Մեկ բույսից կարելի է ստանալ 20-25 պտուղ կամ մեկ հեկտարից՝ 40-50 տոննա բերք: Ցուկինիի թարմ հավաքած պտուղները 7-10°C-ում կարելի է պահպանել 1-2 շաբաթ:

ՀՀ-ում հիմնականում մշակվում են ցուկինիի արտասահմանյան սորտեր և հիբրիդներ:

ՇՆԱԴՐՈՒՄ (*Lagenaria vulgaris*)

ՇՆԱԴՐՈՒՄ:

Չինաստանում մշակվում է ավելի քան 2000 տարի, սակայն հայրենիքը հարավային Աֆրիկան է: Միամյա, միատուն բույս է, պտուղները շշածն, կլորավուն, գլանաձև և այլն: Ի տարբերություն սովորական դդումի, պտղի հասունացման դեպքում ներքին հյուսվածքները չորանում են, իսկ արտաքին կեղևը փայտանում է և կարծրանում: Հեռացնում են հասունացած, փայտացած պտղի զագաթի մասն ու սերմերը և օգտագործում որպես ամանեղեն, պատրաստում են լուսամփոփներ, խաղալիքներ: Այն պահպանվում է երկար տարիներ: Սննդի մեջ օգտագործվում են երկարավուն տեսակները:

Երկարավուն պտուղների երկարությունը երբեմն կարող է հասնել մի քանի մետրի: Կշիռը 3-7 կգ է: Օգտագործում են աղցանների, սոուսների համար, պատրաստում են այուրեններ, խավիարներ: Կանաչ պտուղները տապակում են, թթու դնում կամ մարինացնում:

Ծաղիկները խոշոր են, սպիտակ, բացվում են օրվա 2-րդ կեսին: Լրիվ բացվում են երեկոյան կողմ, որի պատճառով փոշոտումը երբեմն դժվարությամբ է կատարվում, քանի որ միջատների ակտիվությունը պակասում է. երբեմն անհրաժեշտ է լինում կատարել արհեստական փոշոտում ձեռքով կամ փոշոտիչներով: Լավ մշակության դեպքում մեկ բույսից հնարավոր է ստանալ 30 կգ, իսկ երբեմն ավելի բերք: Սերմ ստանալու համար թողնում են առաջին, առողջ պտուղները, որոնք հասունանում են աշնանը: Կեղևն ամրանալուց հետո հանում են սերմերը, չորացնում և պահպանում:

ԿՈՒՇ (*Luffa*)

Կուշ: Անվանում են նաև վիետնամական դդում կամ չինական բամիա, դդմազգիների ընտանիքի *Luffa* ցեղին պատկանող միամյա մշակաբույս: Առավել լայնորեն մշակվում է Չինաստանում և Վիետնամում: Կուշի հայրենիքը համարվում է Հնդկաստանը, որտեղից երկու հազար տարի առաջ է տեղափոխվել Չինաստան:

Միամյա բույս է և ունի երկար վեգետացիոն շրջան: Ցողունները բավականին երկար են և մազլցող, ինչի պատճառով մշակությունը կատարվում է հենակային համակարգի օգնությամբ: Կուշի ցողունը կտրելու դեպքում արտադրվում է մեծ քանակությամբ հյութ՝ կուշի ջուր, որը Չինաստանում օգտագործվում է օժանելիքի արտադրության մեջ:

Տերևները կլոր-սրտաձև են, մուգ կանաչ գույնի, ծաղիկները դեղին են: Բույսը միատուն է, բաժանասեռ ծաղիկներով, փոշոտվում է խաչաձև: Պտուղները աչքի են ընկնում փխրունությամբ և բուրմունավետությամբ, պարունակում են վիտամիններ, կալիումական և ֆոսֆորական աղեր: Թարմ պտուղներն օգտագործում են տարբեր կերակրատեսակների պատրաստման մեջ: Հասուն պտուղների պտղամիսը թելոտ է, ամուր. այդ տեսակի պտուղները սննդի օգտագործման մեջ պիտանի չեն: Պտղի ներսը ցանցանման է, պտղացանցն օգտագործվում է բժշկության մեջ: Հասուն պտուղը վերամշակելուց հետո օգտագործում են որպես սպունգ՝ լողանալու համար, կոշիկների և գլխարկների մեջ: Թարմ օգտագործման համար ընտրվում են գլանաձև սորտերը, որոնց նոր ձևավորված պտուղները երկար են (10-30 սմ) ու բարակ, փխրուն և նուրբ բուրմունքով: Տեխնիկական նպատակների համար ընտրում են դարձյալ գլանանման պտղով սորտերը, որոնց պտուղներն ունեն 30-65 սմ երկարություն:

Կուշը ջերմասեր ու խոնավասեր բուսատեսակ է: Բազմանում է սերմերով: Լավ բերք ստացվում է այն հողերում, որտեղ ստորգետնյա ջրերը բարձր են: Մշակվում է որպես շարահերկ բույս: Մշակությունը կատարվում է նաև չպալերային հենասյունային եղանակով՝ մինչև 3 մ բարձրությամբ: Այդ դեպքում ստացվում են ուղիղ և երկար պտուղներ: Պետք է հետևել, որ բերքահավաքը ժամանակին կատարեն, և պտուղները չկոպտանան: Տեխնիկական նպատակների համար կրկին ընտրում են գլանաձև պտղով սորտերը: Ավելի խոշոր պտուղներ

ստանալու համար անհրաժեշտ է իզական ծաղիկների քանակը սահմանափակել և բույսերը լավ պարարտացնել:

Հայաստանում շատ փոքր տարածքների վրա տնամերձերում մշակվում է միայն Սյունիքի մարզի Մեղրիի տարածաշրջանի ցածրադիր գոտու որոշ տնտեսություններում:

ԿԻՎԱՆՈՆ (*Cucumis metuliferus*)

Կիվանոն բանջարեղենի ամենամասնավոր և ամենագեղեցիկ էկզոտիկ տեսակներից է, որը շատ հաճախ շփոթում են մրգի հետ:

Այս պտղի հայրենիքն Աֆրիկան է: Այսօր կիվանոն աճեցվում է շատ երկրներում՝ Նոր Զելանդիայում, Իսրայելում, Լատինական Ամերիկայում:

Արտաքինից այն նման է փշածածկ վարունգի: Կիվանոն (kiwano) նարնջագույն դդումի գույնի է, երկարությունը 10-15 սմ: Չհասունացած պտուղը կանաչ է և ունի շատ սերմեր՝ կաթնագույն՝ 5-10 մմ երկարությամբ: Եթե բույսը դեռևս հասունացած չէ, ապա փշերը լինում են կանաչ: Հասունանալուն պես թե՛ փշերը և թե՛ պտուղը դաշնում են դեղին, կամ ավելի ճիշտ՝ վառ նարնջագույն: Կիվանոյի միջուկը վառ կանաչ, դոնդողանման զանգված է՝ վարունգի և սեխի նման սերմերով: Փշերից յուրաքանչյուրի երկարությունը մոտ 1 սմ է:

Կիվանոն օգտագործում են ինչպես հում, այնպես էլ մարինացված վիճակով: Այն նաև թթու են դնում, կոմպոտներ են պատրաստում,

հավելում են՝ տարբեր կերակրատեսակների՝ անգուգական համ և բույր հաղորդելու համար: Միջուկն օգտագործում են նաև կերակուրներ զարդարելու համար, իսկ դրա կեղևի մեջ մատուցում են ձկնային, մսային կերակուրներ և աղցաններ:

Այս բանջարեղենը շատ ջրալի է և սովորական վարունգի համ ունի, բայց այն ավելի հարուստ է հանքային աղերով: Հաճախակի է օգտագործվում սննդամթերք զարդարելիս, քանի որ հետաքրքիր տեսք ունի: Հայտնի է նաև որպես կոտոշավոր վարունգ, կոտոշավոր սեխ, անտիլյան (աֆրիկյան) վարունգ, անգուրիա և այլն: Ուտելու համար

պիտանի է թե՛ մատղաշ և թե՛ հասունացած վարունգը: Կանաչ վիճակում օգտագործում են ինչպես վարունգը, իսկ հասունացած ժամանակ օգտագործում են վառ դոնդողանման միջուկը՝ զղալով: Հատկապես համեղ է միջուկը՝ սերմերի հետ միասին, այն ունի վարունգի, դդումի և մի քիչ էլ բանանի խառը համ:

Կիվանոն շատ քիչ քանակության կալորիա է պարունակում: Փոխարենը դրանում կա մեծ քանակության կալիում, ֆոսֆոր, մագնեզիում, նատրիում, պղինձ, երկաթ, ցինկ, հարուստ է A, B և C վիտամիններով, օրգանական թթուներով, հանքային աղերով:

Նման բաղադրության շնորհիվ կիվանոն էներգիա է տալիս, ամրացնում է դիմադրողականությունը, օրգանիզմին օգնում է դիմակայել վիրուսներին և մանրէներին:

Մեզ մոտ ներմուծվում է Կենտրոնական Ամերիկայից և Իսրայելից: Միջուկը հանելուց հետո կիվանոն կարող եք օգտագործել որպես դեկորատիվ աման: Կարող եք սերմերը չորացնել և փորձել բույսը աճեցնել նաև տան մեջ: Այն լավ է աճում այնտեղ, որտեղ որ աճում է վարունգը: Տերևները նման են վարունգի տերևներին, նույնիսկ ունեն մանր փշեր: Մեծ (3 մմ) ծաղիկների փոշոտումը կատարվում է վարունգների նման՝ խաչաձև: Հարկավոր է ուշադրություն դարձնել պտուղներին, քանի որ հողին կպչելու դեպքում կարող են նեխել: Կիվանոյի համար հարմար ջերմաստիճանը մոտ 25°C է: ՀՀ-ում նպատակահարմար է աճեցնել բոլոր կլիմայական պայմաններում՝ թե՛ բաց և թե՛ ծածկած գրունտում: Վերջին տարիներին շատ քիչ մշակում են նաև Հայաստանում՝ Արարատյան հարթավայրի և Նախալեռնային գոտու մի քանի ֆերմերային տնտեսություններում:

ՉԱՅՈՏ (*Sechium edule*)

Չայոտ ուտելի կամ մեքսիկական վարունգը ղղմագգինների ընտանիքի բույս է: Հին մշակաբույս է, որը հայտնի է եղել հին հնդկական ցեղերին: Բույսի հայրենիքը Կենտրոնական Ամերիկան է: Պտուղը տանձանման կամ կլորավուն է, 7-20 սմ երկարությամբ, մինչև 1 կգ քաշով: Հյութեղ է, քաղցրահամ, հարուստ օսլայով: Տերևները լինում են 10-25

սմ երկարությամբ՝ պատված կոշտ մագիկներով: Բույսն ուտելի է ամբողջությամբ՝ ներառյալ պտուղը, տերևները, ծաղիկները: Չայոտից պատրաստում են տարբեր կերակրատեսակներ:

Հայտնի են նաև բազմաթիվ այլ անուններ, այդ թվում քրիստոֆեն, չո-չո, մեքսիկական վարունգ, զուատիլա, սուո-սոու, չոու-չոու, չու-չու, բանջարեղեն տանձ և այլն:

Այն արդեն հայտնի է ամբողջ աշխարհում, վերջին տարիներին շատ քիչ մշակում են նաև Հայաստանում՝ Արարատյան հարթավայրի մի քանի ֆերմերային տնտեսություններում:

Պտուղն օգտագործում են թարմ և եփած վիճակում: Օգտագործում են դդմիկը (շոգեխաշում են, պատրաստում են աղցաններ), ինչպես նաև թթու են դնում: Թե հում և թե շոգեխաշած վիճակում վիտամին C-ի լավ աղբյուր է:

Արդյական մեծ մասին այն ծանոթ է որպես միրգ: Ուտելի են նաև չայուտի արմատը, ցողունը, սերմերը և ծաղիկները: Փոխադրունակ է և բերքահավաքից հետո կարելի է պահպանել մի քանի շաբաթ: Ամենատարածվածը տանձաձևն է, պտղամաշկը կոշտ կնձիռներով: Երկարությունը 10-20 սմ է: Պտուղն ունի բարակ, կանաչ պտղամաշկ, պտղամիսը կանաչասպիտակավուն է: Որոշ սորտերի մոտ պտուղները փշփշոտ են: Պտղամիսը բավականին քաղցրահամ է: Ցողունը սողացող է, սակայն կարող է նաև մազլցել, եթե հենակ կա: Ցողունի երկարությունը հասնում է մինչև 12 մ: Այն ունի սրտաձև մեծ տերևներ՝ հիմքում 10-25 սմ լայնությամբ:

Ունի բուժիչ հատկություններ: Հատկապես հայտնի է հակաբորբոքային հատկություններով և բուժում է նաև սրտանոթային հիվանդություններ և հալեցնում-վերացնում է երիկամային քարերը:

ՀՆԴԱԿԱՆ ՆՈՒՈ (*Momordica charantia*)

Հնդկական նուռ անվանում են նաև դառը սեխ, դառը դղում, բալասանի տանձ, իսկ ընդհանուր առմամբ ընդունված է մոմորդիցա անվանումը:

Այն հանդիպում է արևադարձային և մերձարևադարձային երկրներում և պատկանում է դդմազգիների ընտանիքին: Մի շարք սորտեր ունեն դառը համ: Մի շարք տեսակներ լայնորեն տարած-

ված են Ասիայում, Աֆրիկայում և Կարիբյան կղզիներում:

Վերջին տարիներին մշակվում է ՀՀ մի շարք մարզերում, հատկապես Արմավիրում:

Երկարությունը հասնում է մինչև 5 մ: Պտղի երկարությունը 6-12 սմ է: Նույն բույսի վրա գտնվում են և՛ արական, և՛ իգական ծաղիկները: Ծաղկունը հիմնականում տեղի է ունենում հունիս-հուլիս ամիսների ընթացքում, իսկ պտուղները հասունանում են սկսած սեպտեմբերից:

Պտուղը երկարավուն է՝ խորդուբորդ պտղամաշկով: Շատ գեղեցիկ պտուղներ է առաջացնում: Պտղի ներսում առկա է մեծ խոռոչ, որը խաչաձև բաժանված է, որտեղ գտնվում են կարմիր պտղամսով շրջապատված սերմերը:

Սկզբում պտուղները լինում են կանաչ, որոնք աստիճանաբար դեղնում են: Հիմնականում օգտագործում են կանաչ պտուղները, որոնք նման են վարունգին, բայց դառն են: Պտղամաշկը ևս նուրբ է և ուտելի:

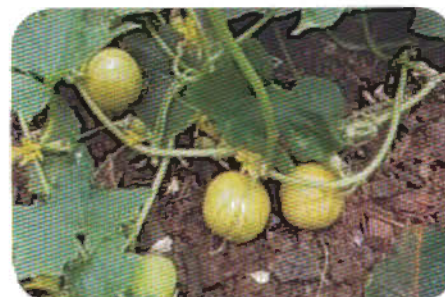
Երբ պտուղը հասունանում է, պտղամաշկը դառնում է կոշտ և ավելի դառը, իսկ ներսի կարմիր փափուկ հյուսվածքը, որով պատված են սերմերը, դառնում է քաղցր: Երբ պտուղը լիովին հասունացած է, ստանում է նարնջի գույն և հենց բույսի վրա բաժանվում է հատվածների:

Չինաստանում կան սորտեր, որոնց պտղի երկարությունը հասնում է մինչև 20-30 սմ:

Այն շատ սիրված է հատկապես Հնդկաստանում, որտեղից էլ հավանաբար կոչվել է հնդկական նուռ: Այսօր ՀՀ շատ սուպերմարկետներում, շուկաներում հանդիպող հազվագյուտ պտուղներից է և մարդկանց մտքով երբևէ չի անցնում, որ դա դդմազգիների ընտանիքի բույս է և ոչ թե միրգ, որն աճում է ծառերի վրա: Այն շատ հեշտությամբ կարելի է աճեցնել ՀՀ-ի հարթավայրային և նախալեռնային գոտիներում:

Ուտում են թարմ, մատուցելով պտուղներից պատրաստում են տարբեր ճաշատեսակներ, աղցաններ, օգտագործում են նաև եփած և թթու դրած վիճակում: Պատրաստում են նաև հաճելի ըմպելիքներ:

ԼԻՄՈՆԱՅԻՆ ՎԱՐՈՒՆԳ (*Cucumis sativus* "Lemon")

Լիմոնային վարունգը բաց

կանաչից դեղնավուն, կլոր ամերիկյան հին սորտ է, որն առատորեն տալիս է խրթխրթան, քաղցր, հեշտ մարսվող պտուղներ: Հիմնականում մշակվում է Հնդկաստանում, ավելի ուշ՝ նաև Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, իսկ 18-րդ դարի սկզբից՝ նաև Ռուսաստանում: Ցանքից մինչև պտղաբերում տևում է մոտ 60 օր: Այն

օգտագործվում է թարմ և վերամշակված վիճակում: Լիմոնային վարունգը հրաշալի է աղցանների մեջ կամ թթու դրած: Այն ունի հրաշալի համ և կարելի է ուտել ինչպես խնձորը:

Բերքահավաքի լավագույն ժամանակը համարվում է, երբ պտուղների տրամագիծը հասնում է 2,5 սմ տրամագծի և ունենում են բաց կանաչ դեղնավուն երանգ: Հասունացած պտուղները դեղին են:

Հայաստանում դեռևս լիմոնային վարունգ չի մշակվում, սակայն բնակլիմայական պայմանները նպաստավոր են այս բույսի համար և կարճ վեգետացիայի շնորհիվ այն կարելի է մշակել ՀՀ բոլոր կլիմայական գոտիներում:

ԴՊԱՏԱԳԻՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ ԵՎ ՊԱՅՔԱՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Եթե չեն օգնում օրգանական եղանակով պայքարի միջոցառումները, միայն ու միայն այդ դեպքում է խորհուրդ տրվում օգտագործել պայքարի քիմիական եղանակները:

Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի, այդ թվում բոստանային մշակաբույսերի բարձր և որակով բերքի ապահովման կարևորագույն պայմաններից է վնասատուների, հիվանդությունների և մոլախտերի դեմ արդյունավետ պայքարի կազմակերպումը: Ցավոք, այդ գործում դեռևս առաջնայինը պայքարի քիմիական եղանակն է: Սակայն միակողմանի կիրառումը, որպես կանոն, առաջ է բերում միևնույն պայմանավորվածությամբ աչքի ընկած մշակաբույսերի առանձին տեսակների քանակական աճ և չրջակա միջավայրի աղտոտման պատճառ է դառնում:

Գյուղատնտեսական արտադրությանը, ինչպես նաև դոմագի մշակաբույսերին մեծ վնաս են հասցնում տարբեր տեսակի վնասատուները, բակտերիալ, վիրուսային և սնկային հիվանդությունները: Դրանց գործունեության հետևանքով խիստ դանդաղում է բույսերի աճն ու զարգացումը, իջնում է բերքի քանակը և որակը:

Վնասատուների դեմ պայքարի կարևոր միջոցառումներից է ագրոտեխնիկական պայքարի կիրառումը, որի ժամանակ ստեղծվում են այնպիսի պայմաններ, որոնց դեպքում բացառվում է վնասատուի զանգվածային բազմացումը:

Վնասատուների դեմ պայքարում էական նշանակություն ունեն ցանքի ժամկետները: Այն բույսերը, որոնք ցանված են ուշ ժամկետներում, ավելի են տուժում վնասատուներից, քան շուտ ցանված բույսերը:

Հիվանդությունների և վնասատուների վարակվածության վրա ազդող գործոններից են նաև ցանքի խտությունը, խոնավությունը, պարարտացումը, մոլախտերով վարակվածությունը: Պետք է նշել, որ խիտ ցանքերում հիվանդությունների և վնասատուների վարակվածության աստիճանն ավելի մեծ է լինում, քան նոսր ցանքերում:

Վնասատուներից դոմագի մշակաբույսերին տնտեսապես մեծ վնաս են հասցնում բոստանային լվիճը, սովորական ոստայնատիգը և ծխախոտի տրիպսը:

Բոստանային լվիճ (*Aphis gossypii* Glov.): Կլորավուն կամ ձվաձև փոքր միջատներ են, որոնց չափերը տատանվում են 2,5-7,0 մմ: Լինում են տարբեր գույնի՝ սև, սպիտակ, վարդագույն և կանաչ:

Սնվում են բույսերի բջջափուլով, որի պատճառով տերևները կնճռոտում են, ոլորվում և չորանում: Բույսից բույս անցնելով՝ նրանք հեշտությամբ տարածում են վիրուսային և սնկային հիվանդությունները: Վնասում են բույսի բոլոր վերգետնյա մասերը: Ուժեղ վարակի դեպքում դոմագի մշակաբույսերի ցանքերն ամբողջովին ոչնչացնում են: Բացի այդ, լվիճը նպաստում է հիվանդությունների տարածմանը:

Պայքար: Մոլախտերի և բուսական մնացորդների հավաք և ոչնչացում: Թունանյութերից կիրառել Ակարին 2-3լ/հա, Ակտելիկ 1-1,5 լ/հա, Տալստար 0,6 լ/հա, Ակտարա 0,2-0,5կգ/հա կամ Կոնֆիդոր 0,5 լ/հա չափաքանակներով:

Սովորական ոստայնատիգ (*Tetranychus urticae*):

Խիստ վտանգավոր և բազմակեր վնասատու է: Բույսերին կարող է վնասել ծլելուց սկսած՝ մինչև վեգետացիայի վերջը: Լինում են հիմնականում տերևների հակառակ երեսին, ինչպես նաև ցողունների վրա առաջացնում են սպիտակ գույնի ոստայն, որի մեջ և գտվում են դեղնագույն կամ բաց շականագույն տգեր: Ծծող վնասատու է, ծծում է բջջափուլը, որի հետևանքով տերևները թառամում են, դեղնում և չորանում: Վեգետացիայի ընթացքում վնասատուն տալիս է 8-10 սերունդ: Ձմեռում է բուսական մնացորդների և մոլախտերի վրա:

Պայքար: Մոլախտերի և բուսական մնացորդների հավաք և ոչնչացում և ագրոտեխնիկական միջոցառումների ժամանակին կիրառում:

Եթե չեն օգնում պայքարի ագրոտեխնիկական և մեխանիկական եղանակները, կիրառել քիմիական միջատասպան պատրաստուկներ: Կիրառել Տալստար 0,6 լ/հա, Վերտիմեկ 0,5 լ/հա, Կարատե 0,5 լ/հա, Նեդրոն 0,2 լ/հա և այլ պատրաստուկներ:

Ծխախոտի տրիպս (*Thrips tabaci*):

Վնասատուն վնասում է բույսի բոլոր վերգետնյա օրգանները, ընդհուպ մինչև ծաղիկները: Վնասված ծաղիկներում պտղագոյացում չի կատարվում: Սա նաև հիվանդությունների փոխանցող է. վնասատուն տարածում է մի շարք վտանգավոր հիվանդությունների հարուցիչներ: Հասուն միջատը 0,8-0,9 մմ երկարությամբ, բաց դեղնավուն գույնի, նեղ թևերով է: Բազմակեր վնասատու է,

վնասում է մի քանի հարյուր բույսերի, այդ թվում՝ նաև դոմագի մշակաբույսերին: Սնվում է տերևների ստորին կողմից՝ ծծելով հյութը: Տերևների վրա առաջանում են բաց դեղնագորշավուն բծեր, որի հետևանքով հյուսվածքները մահանում են:

Պայքար: Հիվանդ բույսերը հավաքելուց հետո այրել: Մաքուր պահել ցանքերը, պարբերաբար պայքարել մուխստերի դեմ:

Եթե չեն օգնում պայքարի ագրոտեխնիկական և մեխանիկական եղանակները, կիրառել հետևյալ քիմիական պատրաստուկները: Ակտելիկ կամ Կոնֆիդոր՝ 0,7-0,8 լ/հա, Ադմիրալ՝ 0,2-0,3 լ/հա, Դանադիմ՝ 0,5-0,9 լ/հա կամ Բելտ՝ 0,8-1,0 լ/հա չափաքանակներով:

Պայքար հողաբնակ վնասատուների դեմ:

Ծիլերը հողաբնակ վնասատուներից պաշտպանելու համար խորհուրդ է տրվում ցանքի ժամանակ յուրաքանչյուր բնի շուրջը շաղ տալ թունավոր գրավչանյութ: Բվիկների և ձթիկների դեմ կարելի է

քրտապաս ծղասալով պայքարել, որը 1 մ²-ում նկատվում է 2-3 բվիկի թրթուր: Կատարել սրսկումներ՝ Ցիմբուշի 0,2% (1 լ/հա կամ 2 մլ՝ 10 լ ջրին), Սումիգիդինի կամ Արիվոյի 0,3%-անոց էմուլսիայով՝ 0,3 լ/հա կամ 3 մլ՝ 10 լիտր ջրին: Մկանման կրծողների դեմ պայքարել Շտորմ գրավչանյութով՝ այն տեղավորելով այդ նպատակի համար նախատեսված գրավչանյութի փոքր արկղերում: Յուրաքանչյուր արկղում տեղադրում ենք մեկ բրիկետ: Կերված գրավչանյութը 2 շաբաթվա ընթացքում 3 անգամ լրացվում է: Գրավչանյութի ծախսի նորման 5 կգ/հա է: Լավ արդյունք է տալիս նաև Գլիֆտոթի ջրային լուծույթով պայքարը՝ նորման 2,5-3 կգ/հա-ին: Թունավոր գրավչանյութը գոլալի միջոցով լցվում է անցքերի մեջ:

Կեղծ ալրացող (*Peronoplasmodium cubensis*):

Հիվանդությունը զարգանում է հիմնականում օդի բարձր խոնավության և հատկապես ցոլի առկայության դեպքում: Վարակված տերևների արտաքին մակերեսի վրա, ջրերի ուղղությամբ առաջանում են ոչ խոշոր դեղնականաչավուն բծեր: Հակառակ մակերեսին նկատվում է սպիտակ փառ, որը հետզհետե գորշանում է: Այդ բծերը միաձուլվում են, մուգ գորշ գույն ստանում, որը պատճառ է դառնում

տերևների չորացման և դանդաղում կամ դադարում է պտղագոյացումը: Եթե նույնիսկ առաջանում են պտուղներ, ապա նորմալ չեն զարգանում:

Վեգետացիայի ընթացքում՝ հիվանդության նշանների ի հայտ գալուն զուգընթաց, պետք է կատարել համապատասխան սրսկումները: Վեգետացիայի ընթացքում սրսկել 7-14 օր ընդմիջումներով:

Պայքար: Կատարել սրսկումներ. Անտրակոլ՝ 2,0 կգ/հա, Կվարդիս՝ 0,8-1,0 կգ/հա, Ուիդոմիլ գոլը՝ 2,0-2,5 կգ/հա, Էնֆինիսատ՝ 1,2-1,6 լ/հա նորմաներով:

Իսկական ալրացող (*Erysiphe cichoracearum*):

Հիվանդությունը տարածվում է սպորների միջոցով, որոնք ընկնելով բույսի առողջ մասերին, ծլում են և վարակում դրանց: Հիվանդության զարգացմանը նպաստում են ջերմաստիճանների խիստ տատանումները, հատկապես չոր, տաք եղանակը, օդի հարաբերական բարձր խոնավությունը և միակողմանի ագրոտական պարարտացումը: Վարակվում են բույսերի բոլոր վերգետնյա օրգանները: Սկզբում արտահայտվում է տերևների վրա առանձին բծերի ձևով, որոնք ծածկված են պլանման սպիտակ փառով: Ուժեղ վարակի դեպքում ծածկում են տերևի ամբողջ մակերեսը:

Պայքար: Հիվանդությունը կանխելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է մուխստերի և բուսական մնացորդների հավաք և ոչնչացում: Քիմիական եղանակով կարելի է պայքարել՝ սրսկելով բույսերը 7-14 օրվա ընդմիջումներով: Լավ արդյունք է տալիս Կվարդիս՝ 1 լ/հա, Տապազ՝ 1,15-2 լ/հա, Բայլետոնի՝ 2 լ/հա, Էուպարենի՝ 2,5 լ/հա նորմաներով:

Բակտերիոզ (*Pseudomonas syringae* pv.):

Բակտերիոզի զարգացմանը նպաստում են անձրևային և համեմատաբար ոչ շատ շոգ եղանակները: Հիվանդության նախնական նշաններ նկատվում են դեռևս չափալատերների վրա, այնուհետև վարակը տարածվում է իսկական տերևների և պտղի վրա: Վարակված տերևների վրա առաջանում են յուղով ներծծված, թափանցիկ անկյունավոր բծեր: Սերմնաշաքիլների և պտղի վրա բծերը լինում են

կլոր: Պտուղների վրայի բծերն աստիճանաբար մեծանում են, խորանում՝ առաջացնելով խոցեր:

Պայքար: Քիմիական եղանակով կարելի է պայքարել սրսկելով պղնձի օքսիքլորիդ չթրջվող փոշիով կամ պղնձի քլորօքսիդով՝ 2,5 կգ/հա նորմայով:

ՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ՊԱՅՔԱՐ ԴՊՍԱԶԳԻ ՄԵԿԱՎԱՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԻ ԴԵՄ

Հիվանդությունների և վնասատուների դեմ օրգանական եղանակով պայքարն առավել արդյունավետ է, քանի որ այն կշռադատված պայքար է:

Համապատասխան բույսերի օգտագործումը հնարավորություն է տալիս դուրս մղել որոշ վնասատուների: Որոշ ծաղիկներ, օրինակ, թավշածաղիկը, վանում են սովորական և հողաբնակ վնասատուներին:

Ոգնիները և դողոշները սնվում են խխունջներով և կակղամորթներով, ինչպես որոշ թռչուններ՝ որդերով և անցանկալի միջատներով: Ջատիկի թրթուրները ևս սնվում են լվիճներով: Բնական ծագմամբ նյութերի ճշգրիտ չափաբաժիններով օգտագործումն արժեքավոր ազդեցություն է ունենում բանջարանոցի գերազանց վիճակի պահպանման առումով. պղինձը և ծծումբը՝ սնկային հիվանդությունների դեպքում, իսկ միջատների դեմ օգտագործում են բուսական ծագման նյութեր:

Թռչուններից ցախսարեկն իր ծագերին կերակրելու համար օրական որսում է 500 սարդ և թրթուր, երաշտահավը՝ երկրաչափի 138000 ծու, մի գույգ փայտփորիկը՝ 5000-6000 մրջյուն:

Դողոշները, օձերը և սարդերը նույնպես սնվում են վնասատու միջատներով: Դողոշը երեք ամսում ուտում է 10000 միջատ, այդ թվում՝ կակղամորթներ, ճեղի, մրջյուն, թրթուր, լվիճ:

Յոթկետանի գատկաբզեզը սնվում է բազմաթիվ վնասակար միջատներով և ձեռք չի տալիս օգտակար միջատներին: Ջատիկը մեկ օրում ուտում է 40-50 միջատ, իսկ դրանց թրթուրները՝ նույնիսկ ավելի շատ:

Վնասատու միջատների քանակի կարգավորումը բանջարանոցում առաջ է բերում հավասարակշռություն, քանի որ դրանք սնունդ են օգտակար միջատներից շատերի համար: Միջատների լրիվ ոչնչացումն առաջ է բերում բնության հավասարակշռության խախտում: Եթե գտել եք ձեր բանջարանոցի հավասարակշռության խախտման պատճառը, ապա

որոշեք միջատի տեսակը և պարզեք, թե արդյո՞ք շրջակա միջավայրի փոփոխությունները կլուծեն այդ խնդիրը:

Միջատների դեմ պայքարի մի քանի այլ եղանակներ էլ կան:

Բույսերի վրայից միջատների հավաքումը ձեռքով: Միջատները հավաքեք բույսերի վրայից, հենց որ համոզվեք, որ դրանք վնաս են հասցնում:

Սրսկում: Ընդհանուր առմամբ, միջատներին կարելի է բաժանել 2 խմբի՝ միջատներ, որոնք կրծում են բույսերի առանձին մասերը, և միջատներ, որոնք ծծում են հյութը: Առաջին խմբին պատկանում են թրթուրները, մրջյունները, բզեզները, որդերը, գիշերաթիթեթի թրթուրները և ծղրիղները: Այս բոլոր միջատներին կարող են վանել բուրավետ և տհաճ համ ունեցող մշակաբույսերը: Լավ արդյունք է տալիս նաև դրանց տարբեր բույսերի լուծույթներով սրսկումը:

Ծծող միջատների թվին են պատկանում տզերը, լվիճները, վահանակիթները: Այս միջատների դեմ պայքարում են օձառաջրի օգնությամբ, օգտագործում են յուղային լուծույթներ, որոնք, ծածկելով դրանց մարմնի վրա գտնվող շնչառական անցքերը, խանգարում են շնչառությանը: Միջատների դեմ պայքարի համեմատաբար լավ մեթոդ է համարվում բազմազան մշակաբույսերի աճեցումը, խառը ցանքերում խիստ պակասում է վնասատուների քանակը:

Ֆերամոնային թակարդներ: Օգտագործվում են տարբեր մշակաբույսերի վնասատուների ապակողմնորոշման և բեղմնավորման խախտման նպատակով:

Որսացող գոտիներ: Օգտագործեք սոսնձող նյութեր: Դրանք խանգարում են սողացող միջատների շարժը: Բանջարանոցից դուրս աճեցրեք տվյալ տեսակի համար խայծ հանդիսացող ծաղիկներ և վայրի այնպիսի բույսեր, որոնք կարող են գրավել վնասակար միջատներին:

Բույսերի պաշտպանության բնագավառում լայնորեն կիրառվում են բույսերից ստացված պատրաստուկներ՝ թուրմեր, եփուկներ, ինչպես նաև այնպիսի նյութեր, որոնք վնասատուների դեմ պայքարում ցուցաբերում են բարձր արդյունավետություն՝ հատկապես վնասատուների դեմ պայքարի սկզբնական շրջանում և նախազգուշական միջոցառումներում:

- **Լվիճների դեմ** կարելի է օգտագործել փայտի մոխրի լուծույթը (3 կգ՝ 10 լ ջրում): Այդ պատրաստուկը պետք է թողնել երկու օր, որից հետո քամել ու բույսերը սրսկել:
- **Լվիճների և թրթուրների դեմ** պայքարելու նպատակով կարելի է օգտագործել պոմիդորի փրերը (առանց պտուղների): Երկու կիլոգրամ մանրացրած, չոր փրերը պետք է եռացնել 3 լ ջրում՝ 1 ժամ տևողությամբ: Սրսկման ժամանակ 1 լ եփուկին պետք է ավելացնել 5 լ ջուր: Եփուկը միջատասպան հատկությունը պահպանում է մինչև 1 տարի, ուստի այն կարելի է պահել բերանը փակ շշերի մեջ, սառը պայմաններում, օգտագործել ամբողջ վեցետացիայի ընթացքում:

- Խատուտիկն օգտագործվում է լվիճների և տգերի դեմ: Թուրմ պատրաստելու համար բույսերի տերևներն ու արմատները մանրացնել, լցնել զով ջրի մեջ (0,4 կգ 10 լ ջրին) և թողնել 1-2 ժամ, ապա քամել և օգտագործել սրսկման եղանակով:
- Կարտոֆիլի փրերը կարելի է օգտագործել նաև ծծող վնասատուների դեմ: 60-80 գ փրերը կանաչ վիճակում անցկացնել մսաղացով, քամել, լցնել 1 լ ջրի մեջ ու սրսկել: Եթե փրերը չոր են, օգտագործել 100-120 գ զանգված, լցնել մեկ լիտր ջրի մեջ, բերանը խցանել, 3 օր թողնելուց հետո քամել ու սրսկել:
- Մկների դեմ պայքարելու համար վերցնել 500 գ չհանգած կիր, 300 գ ալյուր, 200 գ շաքարավազ, լավ խառնել, ապա կույտերով դնել պաշտպանվող տարածքներում, մոտակայքում դնել նաև ջուր:
- Առնետների դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է պատրաստել հետևյալ խառնուրդը. 500 գ գիպս, 200 գ ալյուր: Խառնուրդի մոտ դնել ջուր:
- Կալիումացված սոդան օգտագործել սնկային հիվանդությունների դեմ: Դրա համար այն լուծել ջրի մեջ (50 գ՝ 10 լիտրին), ավելացնել տնտեսական օձառ (50 գ՝ 10 լիտրին) և օգտագործել սրսկման եղանակով՝ մինչև պտղակալումը:
- Նեխած խոտի, գոմաղբի և կենսահումուսի ջրային լուծույթները կարելի է օգտագործել որպես ախտահանող, սնկասպան և վանող միջոց բույսերի պաշտպանության գործում:
- Գոմաղբի ջրային լուծույթը (1:6 հարաբերությամբ) օգտագործվում է բանջարաբուստանային մշակաբույսերի սերմերի ախտահանման համար՝ ցանքից առաջ լուծույթի մեջ դրանք պահելով 6 ժամ: Տավարի գոմաղբի, նեխած խոտի կամ գոմաղբի թուրմը կարելի է օգտագործել ալրացողների դեմ: Քամած հեղուկով թփերը սրսկվում են հիվանդության առաջին նշանները երևալու շրջանում: Հեղուկը պատրաստելու համար նշված նյութերը լցնել 10 լիտրանոց դուլի մեջ՝ մեկ երրորդի չափով, ավելացնել 3 լ ջուր, 3 օր պահել, ապա դուլը լրիվ լցնել ջրով և քամելուց հետո օգտագործել: Սրսկումը նույն ձևով պատրաստված թուրմով կրկնել 10-15 օր հետո:
- Մոխիրն արդյունավետ միջոց է վնասատուների դեմ: Արդյունավետ են փայտի և ծղոտի մոխիրները: Մաղած մոխիրը կարելի է օգտագործել լվիճներից պաշտպանելու համար՝ փոշուտման եղանակով: Ծախսի նորման՝ 5 գ՝ 1 մ² տարածության հաշվով: Մոխրի ջրային լուծույթն օգտագործվում է նաև ծծող վնասատուների դեմ: Մոխիրը խառնում են եռացրած ջրում (1 կգ՝ 8 լ ջրին), թողնում 2 ժամ, քամելուց հետո ավելացնում ջուր՝ մինչև 10 լ, դրանում լուծում տնտեսական օձառ (40 գ՝ 10 լիտրի հաշվով) և օգտագործում սրսկման եղանակով: Նման ձևով

- պատրաստած հեղուկով ամսվա ընթացքում սրսկել 2-3 անգամ:
- Ցեմենտը խորհուրդ է տրվում օգտագործել կողիճների դեմ: Պայքարն իրականացվում է վաղ առավոտյան՝ պաշտպանվող բույսերի միջնաբալին տարածությունները ցեմենտով փոշուտելու եղանակով: Ծախսման նորման՝ 50 գ՝ 1 մ²-ում: Նույնը կարելի է կատարել նաև կրափոշով:
- Լվիճների դեմ կարելի է պայքարել հոտած ջրով: Որպեսզի ջուրն արագ հոտի, կարելի է ավելացնել մի քիչ մսաջուր: Զրի լավ հոտելուց հետո բույսերի վեգետացիայի ընթացքում սրսկել 2-3 անգամ:
- Թրթնջուկի ջրթուրմն օգտագործվում է լվիճների դեմ: Բույսի վերգետնյա օրգանները մանրացնում և լցնում են ջրի մեջ (800 գ՝ 10 լ ջրին), թողնում 2-3 ժամ, քամում և օգտագործում սրսկման եղանակով:
- Բանգին օգտագործվում է լվիճների, տգերի և այլ վնասատուների դեմ: Թուրմ պատրաստելու համար չորացրած բույսը մանրացվում է, լցվում ջրի մեջ (1 կգ՝ 10 լ ջրին), թողնում են 12 ժամ: Քամելուց հետո օգտագործվում է սրսկման եղանակով: Եփուկի համար մանրացրած չոր (1 կգ՝ 10 լ ջրին) կամ թարմ (3 կգ՝ 10 լ ջրին) բույսը 1 ժամ եփել քիչ ջրի մեջ: Սառելուց հետո քամել, ավելացնել մնացած ջուրը և օգտագործել: Բույսը պետք է հավաքել ծաղկման սկզբին. արմատները՝ զարնանը կամ աշնանը: Հատկապես բարձրարժեք են արմատները:
- Մորմն նույնպես օգտագործվում է վնասատուների դեմ: Թուրմ պատրաստելու համար մանրացնում են բույսի տերևներն ու ցողունները, լցնում ջրի մեջ (5-6 կգ՝ 10 լիտրին) և թողնում 3-4 ժամ, ապա եռացնում 4 ժամ՝ թույլ կրակի վրա: Քամելուց հետո ստացված հեղուկին ավելացվում է կրկնակի քանակի ջուր և օգտագործվում սրսկման եղանակով:
- Կռատուկի թուրմն օգտագործվում է լվիճների, տերևակերների թրթուրների դեմ: Այն պատրաստելու համար տերևների և ցողունի մանրույթը (3 կգ՝ 10 լ ջրին), պահել 3 օր, ապա քամել և օգտագործել սրսկման եղանակով:
- Սովորական արջընկույզի ջրաթուրմը և եփուկն օգտագործվում է լվիճների ոստայնատգերի և այլ վնասատուների դեմ: Թուրմը պատրաստելու համար բույսի թարմ (3 կգ՝ 10 լ ջրին) կամ չոր (1 կգ՝ 10 լ ջրին) տերևներն ու ճյուղերը մանրացնել, լցնել ջրի մեջ և պահել 12 ժամ, այնուհետև քամել ու օգտագործել սրսկման եղանակով:
- Հազարատերևուկի թուրմը և եփուկն օժտված են բարձր արդյունավետությամբ վնասատուների դեմ պայքարի գործում: Թուրմ պատրաստելու համար բույսի չորացած մանրույթը լցնել բաքի մեջ, վրան լցնել ջուր (800 գ՝ 10 լ ջրին) և թողնել 36-48 ժամ:

Քամելուց հետո դրա մեջ լուծել տնտեսական օձառ (40 գ՝ 10 լիտրին) ու սրսկել: Եփուկի համար նույն քանակի հումքին ավելացնում են քիչ քանակի ջուր, ապա եռացնում 30 րոպե, որից հետո սառեցնում, ավելացնում ջուր մինչև 10 լ դառնալը և օգտագործում: Բույսերը հավաքում են ծաղկման սկզբում: Դրանք չոր փձակում կարելի է պահել երկար ժամանակ:

➤ Կովկասյան երիցուկը միջատասպան և տգասպան բույս է: Դրա թույնի հիման վրա սինթեզվել են բարձր արդյունավետությամբ օժտված մի շարք պատրաստուկներ՝ ամբուշ, ցիմբուշ, ռիպկորդ, սումիցիդին և այլն, որոնք լայնորեն կիրառվում են բույսերի պաշտպանության և այլ բնագավառներում: Տնային պայմաններում նշված բույսերից կարելի է պատրաստել բարձրարժեք թուրմ, եփուկ, փոշի և օգտագործել պտղատու ծառերի, բանջարաբուստանային և այլ մշակաբույսերի վնասատուների դեմ: Թուրմ պատրաստելու համար չորացրած բույսը մանրացնել, խառնել ջրի հետ (200 գ՝ 10 լիտրին), թողնել 10-12 ժամ, ապա քամել և օգտագործել սրսկման եղանակով: Փոշի պատրաստելու համար երիցուկի մանրափոշին խառնել մոխրի կամ ճանապարհի փոշու հետ (1:1 հարաբերությամբ) և օգտագործել փոշոտման եղանակով: Ծաղիկների մանրունքը արդյունավետ է նաև բնակարանային մակաբույծ միջատներին ոչնչացնելու համար: Պահեստները և փակ տարածքները վնասակար միջատներից պաշտպանելու համար կատարվում է ծխեցում՝ վառելով երիցուկի ծաղիկները՝ 1 մ³-ի համար 5-6 գ հարաբերությամբ:

➤ Հալվեն (ալոե) կարելի է օգտագործել որպես ալտահանիչ՝ բանջարաբուստանային մշակաբույսերի սերմերը վարակազերծելու համար: Սերմերը 6 ժամ պահում են հալվեի հյութի ջրային լուծույթի (1:1 հարաբերությամբ) մեջ, ապա լվանում մաքուր ջրով, չորացնում և օգտագործում ցանքի համար:

➤ Թավշածաղկի (հնդկաշահոքրամ) թուրմն օգտագործում են լվիճների և այլ վնասատուների դեմ: Այն պատրաստելու համար չորացրած բույսը մանրացնել, լցնել 10 լիտրանոց դուլի մեջ (1/3-ի չափով), դուլը լրիվ լցնել ջրով և թողնել 2 օր, որից հետո քամել, դրա մեջ լուծել 40 գ տնտեսական օձառ և օգտագործել սրսկման եղանակով: Բույսերը հավաքել ծաղկման շրջանում, չորացնել ստվերում:

➤ Հողի մեջ գարեջրով լցված տարբեր տարաներ տեղադրելու միջոցով կարելի է պայքարել փորոտանիների դեմ: Դրանք գայթակղվելով հավաքվում են այդ տարաների մեջ և ոչնչանում:

➤ Ջրի ուժեղ շիթի միջոցով վնասատուներին կարելի է հեռացնել բույսերի մակերեսից:

➤ Սածիլների փտման դեմ պայքարում են սերմերը ցանքից առաջ փայտի մանրացրած ածուխի հետ խառնելով:

➤ Կիր. Օգտագործել խխունջների դեմ պայքարի համար՝ բույսերի շուրջ շաղ տալով: Կրի վրայով անցնելիս խխունջները ստանում են այրվածքներ և հեռանում են: Անծրաներից հետո անհրաժեշտ է նորից կիր շաղ տալ:

➤ Կոմպոստի թուրմը սննդարար նյութերով հարուստ հեղուկ է: Այն օգտագործվում է բույսերի սածիլման, ծաղկման և պտղատվության շրջանում և բարելավում է բույսի ընդհանուր առողջությունը: Թուրմը բույսերի վրա շաղ տալով հաջողությամբ կարելի է կանխել հիվանդությունները: Եվրոպայում կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ լավ քայքայված կոմպոստից պատրաստված թուրմը շատ արդյունավետ միջոց կարող է լինել՝ բույսը դարձնելով սնկային հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն:

Տվյալ հիվանդության կամ վնասատուի դեմ մշտապես պայքարելու դեպքում նույն տեսակի թուրմի կամ եփուկի արդյունավետությունը կարող է խիստ նվազել, որովհետև վնասատուները և հիվանդությունների հարուցիչները դիմացկունություն են ձեռք բերում, ուստի պատրաստուկներն 2-3 անգամ օգտագործելուց հետո պետք է փոխել:

ԸՈՒԿԱՅԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԿԵՏ ԶԵՎԱԿՈՐՈՒՄ

Բերքի շուկայահանումը շահույթ ստանալու նպատակով:

Ֆերմերների մեծ մասը կարծում է, որ ավելի լավ է ժամանակն անցկացնել այգում բերք աճեցնելով, քան մտածել, թե ինչպես վաճառել այն: Սակայն ժամանակի ընթացքում նրանցից շատերը հասկանում են, որ կարևոր է նաև մտածել բերքը վաճառելու մասին: Երբ ֆերմերները մշակում են մի որևէ մշակաբույս, որն իրենց համար շատ ավելի հեշտ է մշակել, սակայն իրացման հետ կապված դժվարությունների են հանդիպում, միայն այդ ժամանակ են նրանք շուկա ունենալու կարևորությունը զգում: Պետք է ուշադրությունը կենտրոնացնել և որակյալ գյուղմթերք աճեցնելու, և այն վաճառելու վրա: Երբ բերքը նախատեսվածից շատ է լինում, մարդիկ սկսում են պարզապես այն նվիրել հարևաններին և բարեկամներին, որպեսզի դրանք չփչանան, կամ եթե նույնիսկ դրա կարիքը չունեն, չափից շատ են պահածոյացնում կամ տալիս անասուններին:

Այդպես հողից եկամուտ ստանալ հնարավոր չէ:

Եթե նույնիսկ թույլ եք տվել բազմաթիվ սխալներ, սակայն վստահ եք, որ ունեցել եք նաև հաջողություններ, այդ ամենը ձեզ օգնում է ավելի լավ հասկանալ գյուղմթերքների արտադրությունը և ձեռներեցությունը: Պետք է հաղթահարել դժվարությունները և զբաղվել շահութաբեր գյուղատնտեսությամբ: Շատ կարևոր է հասկանալ, որ ձեր տնտեսությունը ձեռներեցության կարևոր ճյուղ է, և պետք է արդյունավետ կերպով

իրականացնեք և՛ արտադրության, և՛ վաճառքի կազմակերպումը, պլանավորումն ու կառավարումը:

Փորձենք ներկայացնել այն քայլերը, որոնք ձեզ հնարավորություն կտան զբաղվելու շահութաբեր գյուղատնտեսությամբ:

Պլանավորում նախքան տնկելը: Բերքի իրացման համար անհրաժեշտ է հստակ շուկայավարական պլան՝ նախքան ցանք կամ տնկումներ կատարելը: Ունենալով այս պլանը՝ վստահ եղեք, որ բերքի մեծ մասը կվաճառվի: Երբեմն դա այնքան էլ հեշտ չէ անել: Նախ՝ պետք է ուսումնասիրել արտադրված բերքի հավանական գնորդներին և պարզել, թե ովքեր են այն մարդիկ կամ կազմակերպությունները, որոնց անհրաժեշտ է տվյալ արտադրանքը: Ճշտել, թե ինչպիսի՞ (ի՞նչ որակի) ապրանք են նրանք գնում և որքա՞ն են պատրաստ գնելու: Այս տեղեկատվությունը կցեք ձեր արտադրական պլանին և օգտագործեք այն ձեր վաճառքը լավագույն կերպով կազմակերպելու համար: Անշուշտ, պետք է հաշվի առնեք նաև ձեր տարածքի կլիմայական պայմանները և հողի առանձնահատկությունները և այն, թե ո՞ր մշակաբույսերը լավ կաճեն ձեր հողատարածքում: Օրինակ, հայաստանյան շուկայում այսօր արդեն իսկ պահանջարկ է ձևավորվում մի շարք նոր, ոչ ավանդական դոմագոգիների (հնդկական նուռ, չայոտ, ձևավոր դդումներ, դեղին պտղամսով ձմերուկ և այլն) նկատմամբ: Ճշտել, թե ինչպիսին է ձեր հողի մեխանիկական կազմը, այն կավային է, կավավազային, ավազա-կավային, թե՞ ավազային: Որքան է ձեր հողի pH-ը՝ թթվային է, թե՞ ալկալիական: Որքա՞ն է սննդատարրերի քանակը, և արդյո՞ք նպաստավոր են դրանք այն մշակաբույսերի համար, որ ցանկանում եք մշակել: Պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ ցանկացած, նույնիսկ վատ որակի հող, կարելի է բարելավել, պարզապես անհրաժեշտ է պարզել, թե որքա՞ն են կազմելու ձեր կողմից կատարվող ներդրումները՝ այն բարելավելու համար, և արդյո՞ք ձեր կողմից կատարվող ներդրումները արդարացված կլինեն, թե ոչ: Բնականաբար, այդ ծախսերն ավելանալով բերքի ինքնարժեքին, արտադրանքի գինը կավելացնեն, և դուք պետք է պարզեք, թե կարո՞ղ եք այդ գնով վաճառել շուկայում, կամ քանի տարի է հարկավոր, որպեսզի սկսեք աշխատել եկամուտով:

Մեծածախ և մանրածախ վաճառք: Ինչպես գիտենք, գոյություն ունի ապրանքը վաճառելու երկու հիմնական ձև՝ մանրածախ և մեծածախ: Մանրածախ կամ ուղիղ վաճառքի ժամանակ ապրանքը վաճառվում է վերջնական սպառողին: Մեծածախ իրացման ժամանակ ապրանքը վաճառվում է միջնորդին, որն էլ այն վերավաճառում է սպառողին:

Ուղիղ մարքեթինգը (ուղիղ իրացում, ուղիղ շուկայահանում) ավելի շատ ջանքեր և ժամանակ է պահանջում, քան մեծածախը, սակայն առաջինի դեպքում գներն ավելի բարձր են:

Մի շարք ֆերմերների գոհացում է, երբ իրենց արտադրանքն անձամբ են վաճառում, մյուսներին էլ ավելի շատ գրավում է մեծածախ վաճառքը, հատկապես, եթե արտադրանքի քանակը բավականին շատ է: Սակայն երկուսի համատեղումը շատ ավելի արդյունավետ է:

Ներկայացնենք ուղիղ շուկայահանման մեթոդների ցանկը: Շուկայահանման նման մոտեցումը հետևյալ փորձված մեթոդներից մի քանիսի համատեղումն է:

Ֆերմերների շուկաներ: Ֆերմերային ընտանիքին միշտ հաճույք է պատճառում մարդկանց հետ շփվելը: Այդ հանգամանքից ելնելով անհրաժեշտ է գյուղմթերքի որոշ մասն արտադրել միայն գյուղատնտեսական/ ֆերմերային շուկաներում վաճառելու համար: Հիանալի է, երբ օրվա վերջում գրպանդ լի է բո արտադրած մթերքի վաճառքից ստացված գումարով: Պետք է գտնել մի այնպիսի շուկա (վաճառքի վայր), որը համեմատաբար մոտ է ձեր հողատարածքին ու նաև հարմար է գյուղմթերքը տեղափոխելը և այնտեղ էլ վաճառել ձեր արտադրանքը: Մարդիկ կամաց-կամաց կսկսեն սովորել ձեզ և կդառնան ձեր հիմնական հաճախորդները: Շատ կարևոր է, որ այդ մարդիկ իմանան և վստահ լինեն, որ կարող են ամեն շաբաթ որոշակի օրերի գալ և գնումներ կատարել: Երբ վաճառում ես այն, ինչ շատերն են վաճառում, երբեմն ստիպված ես լինում մրցակցության նպատակով իջեցնել գները: Այդ պատճառով եթե նույնիսկ շուկայում շատ մարդիկ են վաճառում նույն ապրանքը, ապա դուք ամեն ինչ պետք է անեք, որ ձեր ապրանքի որակը լինի յուրահատուկ և շատ լավը, ոչ սովորական և զեղեցիկ դասավորված: Այդ դեպքում դուք ավելի բարձր գին կարող եք ասել և հավատացած եղեք, որ գնորդները միշտ ավելի զոհ կլինեն, քան երբ էժան, բայց վատ որակի ապրանք գնեն:

Բաժանորդագրություններ: Շատ կարևոր է, որ դուք չփման մեջ լինեք առանձին հաճախորդների հետ՝ վերջիններիս շաբաթը մեկ ձեր արտադրանքը վաճառելով: Նախապես դուք կարող եք խոստանալ նրանց շարունակական մատակարարում և բանավոր պայմանավորվածություններ ձեռք բերել: Հաճախորդներին կանոնավոր կերպով թարմ ապրանք մատակարարելու դեպքում նրանք կարող են

նույնիսկ սեզոնի սկզբում վճարել ձեզ, ասենք, 3, 6 ամսվա կամ նույնիսկ մեկ տարվա արտադրանքի համար: Այդ դեպքում դուք ևս վստահ կլինեք, որ ձեր արտադրանքի մի մասը նախապես վաճառված է: Գյուղմթերք արտադրելուց առաջ այս փաստը ևս հաշվի է առնվում մինչև պլանավորում կատարելը:

Ճամփեզրին իրականացվող վաճառք: Շատ ֆերմերներ հաճախ վաճառքը իրականացնում են ճամփեզրին: Իհարկե, սա այն դեպքում, երբ իրենց տարածքին մոտ գտնվող ճանապարհին երթևեկությունը շատ աշխույժ է: Այս տիպի վաճառք հիմնականում իրականացնում են այն ֆերմերները, որոնց հողակտորները կամ բնակության վայրը մոտ են գտնվում գլխավոր մայրուղիներին: Սա ևս հաջողված մարքեթինգի կարևոր եղանակներից է:

Տնտեսությունում իրականացվող վաճառք: Հաճախորդները գալիս են ձեր տնտեսություն և գնում առկա գյուղմթերքը: Այս դեպքում փոխադրման ծախսեր չկան, սակայն գները մի փոքր ավելի ցածր են: Ոմանք իրենց արտադրանքի փոքր մասն են այսպես վաճառում, սակայն պարզել են, որ այս մեթոդն ավելի շահութաբեր է:

Վաճառք բեռնատար ավտոմեքենայից: Որոշ ֆերմերներ որոշակի տարածքում վաճառքն իրականացնում են բեռնատար ավտոմեքենայի վրայից: Նման տիպի վաճառք հատկապես իրականացնում են խոշոր ֆերմերները, ովքեր ունեն բավականաչափ արտադրանք և երբեմն չեն ցանկանում պահեստավորել՝ լրացուցիչ ծախսերից խուսափելու համար: Շատ ֆերմերներ են նախընտրում վաճառքի այս մեթոդը:

Վաճառք ռեստորաններին: Կան որոշ ռեստորաններ, որոնք ամեն շաբաթ ֆերմերներից գնումներ են կատարում: Սովորաբար ռեստորաններն ավելի լավ գին են վճարում, որովհետև ապրանքը բարձրորակ է և ունի թարմ և հաճելի տեսք: Որոշ ֆերմերներ պարզապես գիտեն, թե ինչ են ցանկանում այդ ռեստորանները և հատուկ դրանց համար մշակաբույսեր են աճեցնում: Իրենց արտադրանքի մի մասը սառեցնում կամ պահածոյացնում են, որոնք նույնպես սեզոնի ավարտից հետո վաճառում են ռեստորաններին:

Ինքը քաղի: Այս եղանակը հատկապես տարածված է ԱՄՆ-ում և Եվրոպայում: Ֆերմերները բերքի մի մասը թողնում են, որ հաճախորդներն իրենք քաղեն: Սա նվազեցնում է ֆերմերների աշխատանքային ծախսերը, ինչպես նաև գյուղմթերքի գինը՝ գնորդի համար: Մարդկանց, հատկապես քաղաքային բնակչությանը, իսկապես դուր է գալիս զալ տնտեսություն և իրենց ձեռքով հավաքել նախընտրած բերքը:

Ֆերմայում վերամշակված արտադրանք: Որոշ ֆերմերներ իրենց արտադրանքի մի մասը պահածոյացնում են, որը ձմռան ամիսներին

վաճառում են ֆերմերային շուկաներում և այդ դեպքում վերամշակված արտադրանքն ավելի թանկ են վաճառում: Պատրաստի արտադրանք վաճառելիս շահույթը շատ ավելի մեծ է լինում: Ասենք, ոմանք թթու են դնում, մյուսները հյութեր և մուրաբաներ են պատրաստում կամ մրգեր ու տարբեր կանաչիներ են չորացնում: Այս ձևով նաև նվազեցվում է կորուստը:

Ընտանեկան զամբյուղներ: Վաճառքի այս եղանակը սկսել է զործել նաև Հայաստանում: Որոշ ֆերմերներ ունեն հաճախորդների մի ստվար զանգված և ամեն շաբաթ նրանց համար պատրաստում են բանջարեղենով կամ մրգերով զամբյուղներ, ինչպես նաև կաթնամթերք: Նույնիսկ եթե իրենց հողամասում նրանք չունեն որևէ բանջարեղեն կամ միրգ, ապա դրանք գնում են հարևան ֆերմերներից, որպեսզի բավարարեն իրենց հաճախորդների պահանջը: Շատ կարևոր է, որ հաճախորդին երբեմն անակնկալներ մատուցեք և միայն ու միայն վաճառեք որակյալ ապրանք: Այս դեպքում օրեցօր կավելանա ձեր հաճախորդների թիվը՝ ընդհուպ մինչև այն աստիճան, որ ձեզ արդեն օգնական էլ հարկավոր կլինի:

Ուղիղ մարքեթինգ: Այն հրապուրում է շատ ֆերմերների, հատկապես, փոքր քանակությամբ բերք արտադրողներին, որովհետև ապրանքը բարձր գնով է վաճառվում: Սա նրանց համար վաճառքի լավագույն ձև է: Նրանք արդեն տարբերակել են, թե ինչպես վաճառեն իրենց արտադրանքը: Եթե մի մեթոդը չի հաջողվում, այլ ճանապարհով են փող վաստակում: Սակայն շատ ֆերմերներ չունեն մարդկանց հետ շփվելու համապատասխան խառնվածք: Երբ ֆերմերն ընտրություն է կատարում մեծածախ և մանրածախ շուկաների միջև, նա պետք է որոշի, թե արդյո՞ք ինքն ունակ է ուղղակիորեն գյուղմթերք վաճառել գնորդներին:

Մեծածախ վաճառքի կազմակերպում: Մեծածախ շուկայում ապրանքը վաճառելու մի քանի եղանակ կա: Ֆերմերների մեծ մասը երկի թե դրանցից շատերն է փորձել:

Վաճառք մեծածախ վաճառականին, որն էլ հետագայում ապրանքը վերավաճառում է ավելի բարձր գնով, և տարբերությունը լինում է իր շահույթը: Եթե չի հաջողվում ապրանքը շահույթով վաճառել, ապա մեծածախ գնորդն է վնաս կրում, այլ ոչ թե ֆերմերը: Սա շատ լավ մեթոդ է հատկապես սկսնակների համար: Այս մեթոդը լավ է հատկապես մեծաքանակ ապրանքի առկայության դեպքում:

Վաճառել միջնորդին, որն ապրանքը ֆերմերի փոխարեն վաճառում է և վաճառքից տոկոսներ է պահում իրեն: Եթե ապրանքը շահույթով չի վաճառվում, և միջնորդը, և ֆերմերը վնաս են կրում: Տարիներ շարունակ շատերը մեծ հաջողությամբ միջնորդների միջոցով միրգ և բանջարեղեն են վաճառում ռեստորաններին: Սակայն երբ սկսում են ավելի լավ հասկանալ մարքեթինգից, դադարում են միջնորդների հետ աշխատել և իրենք են արդեն սկսում աշխատել ռեստորանների և սննդի այլ կետերի հետ:

Վաճառք հիմնարկներին, ինչպիսիք են հիվանդանոցները, դպրոցները, կոոպերատիվները և այլն: Սա ավելի մեծ ծավալով, սակայն ավելի ցածր գներով ուղիղ մարքեթինգ է, որովհետև այս դեպքում ֆերմերը ստիպված պետք է մրցակցի մեծածախ առևտրականների հետ: Սա կարելի է կիրառել այն դեպքում, երբ որոշակի ապրանքից չափից ավելի շատ եք ունենում և պետք էր այն արագ վաճառել: Միևնույն է, եթե դուք պահեք այդ ապրանքը, չեք կարող այն բարձր գնով վաճառել, սակայն այս դեպքում գոնե չի փչանա:

Արտադրողների կոոպերատիվներ: Ֆերմերների մի խումբ գումար է հավաքում և վարձում մեկին, որը զբաղվում է ապրանքի իրացմամբ: Նրանք միավորում են իրենց արտադրանքը՝ ավելի մեծ քանակությամբ գյուղմբերը ստանալու և տրանսպորտային ծախսերը նվազեցնելու նպատակով: Այս մեթոդը կիրառելու անհրաժեշտությունը հատկապես կարևոր է ֆերմերային խմբերի համար: Մեծածախ իրացումն իմաստալից է դառնում այն ֆերմերների համար, որոնք ուղղակի չունեն շուկայաահանման համար անհրաժեշտ ժամանակ, էներգիա, ցանկություն կամ խառնվածք:

Ներկայացված այս բազմաթիվ մեթոդներից դուք փորձեք ավելի լավ ուսումնասիրել և ձեզ համար ընտրել այն լավագույն մեթոդը, որն ավելի հոգեհարազատ է ձեր խառնվածքին:

ՀԱՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԵՆՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱՊԵՇՏ ՔԱՅՆԵՐ

Շուկայավարական ինչ մեթոդներ էլ որ ընտրեք, գոյություն ունեն անհրաժեշտ պայմաններ, որոնք, ըստ մեզ, ոչ միայն օգտակար են, այլ նաև պարտադիր, եթե ցանկանում եք հաջողության հասնել:

1. Հեղինակություն ձեռք բերեք որակի քննազավառում

- Ապրանքի որակ նշանակում է թարմություն, հաճելի համ, գրավիչ տեսք և օգտակարություն (առողջարարություն), այսինքն՝ կեղտի, թունաքիմիկատների մնացորդների և այլ վարակիչների բացակայություն,
- Եթե ձեր ապրանքը բարձրորակ չէ, իջեցված գնով վաճառեք այն,
- Խպարտացեք ձեր վաճառած ապրանքով:

2. Հեղինակություն ստեղծեք որպես հուսալի գործընկեր

- Եղեք հուսալի: Եթե դուք խոստանում եք կատարել ապրանքի առաքում, աշխատեք ապրանքի պատվիրված քանակությունը ժամանակին տեղ հասցնել և չփոխել պայմանավորված գինը: Օրինակ՝ ռեստորանները նախընտրում են գործ ունենալ այն ֆերմերների հետ, որոնք երաշխավորում են մշտական, այլ ոչ թե ոչ պարբերական մատակարարում:

3. Պահպանեք ձեր հեղինակությունը՝ որպես ազնիվ գործընկեր

- Մի՛ խախտեք ձեր խոստումները, պայմանագրերն ու համաձայնագրերը, եթե նույնիսկ դուք դրանից վնաս եք կրում,
- Ստիպեք, որ ձեր աշխատողները համապատասխանեն ձեր չափանիշներին: Երբեք ոչ ոքի թույլ մի տվեք թերակշռել կամ ձեր հաճախորդի մասին ոչ լրիվ վերադարձնել,
- միշտ պրոֆեսիոնալ տեսք և գործելակերպ ունեցեք:

4. Աշխատեք միշտ գոհացնել հաճախորդին

- Պարզեք, թե հաճախորդն ինչ է ցանկանում կամ նրան ինչ է անհրաժեշտ և, եթե հնարավոր է, փորձեք դա տալ նրան,
- աճեցրեք այն մրգերն ու բանջարեղենի տեսակները, որոնք ձեր հաճախորդներն են ցանկանում, այլ ոչ թե այն, ինչ դուք եք ցանկանում,
- աշխատեք գոհացնել հաճախորդին արագ և բարեհամբույր սպասարկմամբ,
- ժամանակ առ ժամանակ ինչ-որ բան ձրի կամ հավելյալ տվեք (հաճախորդներին դա շատ է դուր գալիս),
- եղեք աշխույժ և զվարթ, եթե նույնիսկ այդպիսի տրամադրություն չեք ունենում,
- եթե հաճախորդը բողոք ունի, ցույց տվեք, որ գոջում եք, որ նա բավարարված չէ, և անհրաժեշտության դեպքում առաջարկեք փոխել ապրանքը կամ փոխհատուցում տալ:

Շուկայավարման խորհուրդներ

- Օգտագործեք պրոֆեսիոնալ փաթեթավորում: Այնպես արեք, որ ձեր ապրանքը գրավիչ տեսք ունենա և տուփի մեջ, և վաճառատեղանի վրա,
- գտեք շուկայի մի «չնկատված» անկյուն, արտադրեք մի այնպիսի հատուկ ապրանք, որը մյուսներին ավելի քիչ է հետաքրքրում, կամ այլ ֆերմերներ չեն կարող մշակել, և դուք կունենաք ձեր առանձնահատուկ շուկայաատվածը,
- ընտրեք այնպիսի բույսեր, որոնք օրգանապես հեշտ են աճում,
- ձեր ապրանքի գները համապատասխանեցրեք տեղի շուկաներին, սակայն ավելացրեք 10-25%, եթե ունեք թարմ, բարձրորակ, օրգանական արտադրանք,
- ոռոգումը պարտադիր է բարձրորակ արտադրանք ստանալու համար,
- ընտրեք այնպիսի արտադրանք, որը փխրուն չէ, կարելի է փոխադրել կամ պահեստավորել,
- ընդլայնեք ապրանքատեսականին: Եթե մի ապրանքատեսակը լավ չի վաճառվում, ապա մյուսները ձեզ կհանեն վատ փիճակից,

- վերջինը, սակայն ոչ պակաս կարևորը՝ ապրանքի իրացման գործում մեծ ջանքեր և էներգիա ներդրեք: Ի՞նչ օգուտ լավ բերք ստանալուց, եթե չես կարող այն վաճառել:

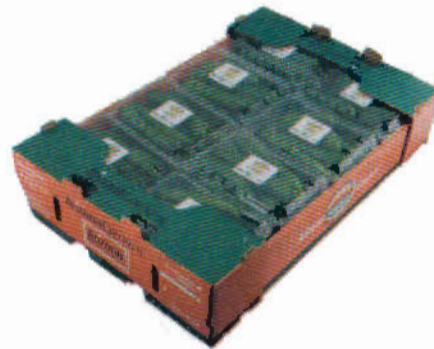
ՓԱԹԵՔԱՎՈՐՄԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Նույն որակի գյուղմթերքների առկայության դեպքում շատ կարևոր է գրավել հաճախորդների ուշադրությունը և շատ ավելի կարևոր է հաճախորդների մոտ վստահություն ձեռք բերելը: Ճիշտ և գրագետ փաթեթավորման միջոցով դուք կարող եք բարի և հաճելի հարաբերություններ ձևավորել և պահպանել երկարատև ու շարունակական հարաբերություններ ձեր գնորդների հետ:

Երկարատև ու լավ հարաբերությունների պահպանման համար անհրաժեշտ է կանոնակարգել հաճախորդների պահանջները և առաջարկել հենց այն ապրանքը և փաթեթավորումը, որը լիովին բավարարում է նրանց պահանջները: Գոյություն ունի այն կարծիքը, որ «ապրանքները վերադառնում են, իսկ գնորդները՝ ոչ»: Ուստի, գյուղատնտեսության զարգացման ներկա փուլում, երբ առկա է մրցակցային դաշտ, և չկան կանոնակարգված շուկայական հարաբերություններ, շատ կարևոր է արտադրված ապրանքի արդյունավետ իրացումը: Այս տեսանկյունից շատ կարևոր նշանակություն է ստանում փաթեթավորումը, որը հաջողության երաշխիքներից մեկն է:

Փաթեթավորումը մարքեթինգային շղթայի կարևոր օղակներից է, որի շնորհիվ մենք տեղեկություն ենք տրամադրում գնորդներին:

Փաթեթավորումը պետք է դիտարկել որպես մարքեթինգային հզոր գործիք, որը հնարավորություն է տալիս գյուղմթերք արտադրողին ընդլայնել արտադրությունը և վստահություն առաջացնել սպառողների շրջանում: Շատ կարևոր է, որ

գյուղմթերքի փաթեթավորումը տեղեկատվություն պարունակի ոչ միայն արտադրանքի, այլև արտադրողի և արտադրության պատմության ու վայրի մասին:

Փաթեթավորումը ապրանքի ձևավորման կարևոր մասն է, և փաթեթավորման հետ կապված ծախսերը պետք է մտնեն վաճառվող ապրանքի գնի մեջ:

Այն փաթեթավորումն է ավելի հաջող, որն ապահովում է ապրանքի ամբողջականությունը, դրա պահպանման և տեղափոխման հարմարավետությունը և հետագա օգտագործումը:

Պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, թե ձեր կողմից արտադրվող արտադրանքը նախատեսված է թարմ սպառման, թե տեղափոխման կամ պահպանման համար, և թե փաթեթավորման համար ինչպիսի նյութ է նախընտրում սպառողը (բազմակի օգտագործման, փայտե, պոլիէթիլենային, թե թղթե տոպրակներ, ծղոտե զամբյուղներ, թե մեկ այլ տիպի):

Անկախ նրանից, թե ինչ փաթեթավորում է նախընտրում սպառողը, փաթեթավորման հիմնական նպատակը մնում է տեղեկատվություն սպառողին հասցնելը. նրան նախընտրած քաշով ապրանքի տրամադրումը, մթերքի ապրանքային տեսքի և անվտանգության պահպանումը:

Փաթեթավորման տուփի կամ տարայի կրկնակի կամ բազմակի օգտագործումը կարող է էականորեն նվազեցնել փաթեթավորման բացասական ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա:

Փաթեթավորումը պետք է ապահովինա և հարմարավետություն, օրինակ, որ այն հեշտությամբ բացվի և փակվի ապրանքի մնացած մասը պահպանելու համար, հարմար լինի տեղափոխման համար և այլն:

Փաթեթավորումը շատ կարևոր գործընթաց է, որի միջոցով կարող եք ցույց տալ նախ և առաջ ձեր կողմից արտադրված ապրանքի առանձնահատկությունները (օրինակ, մաքրության, առանց թունանյութերի մշակության, առողջական հատկությունների և սննդարարության վերաբերյալ), դա գնորդի մոտ կառաջացնի ապրանքը գնելու ցանկություն:

Յուրահատուկ փաթեթավորման միջոցով դուք կարող եք անհատականացնել, առանձնացել, կարևորել ձեր ապրանքը և անհրաժեշտ տեղեկատվություն տրամադրել ձեր հաճախորդներին, խրախուսել նրանց, որն անշուշտ կնպաստի ձեր արտադրանքի ծավալների աճին և եկամուտների ավելացմանը:

Փաթեթավորման ընտրությունը պետք է լինի գիտակցված և հիմնավորված:

Օգնագործված գրականություն

1. Գյուլխասյան Մ.Ա., Բուսաբուծություն, Երևան, 2001
2. Մելիքյան Ա.Շ., Բանջարաբուծություն, Երևան, 2005
3. Սարուխանյան Ն.Գ., Օրգանական գյուղատնտեսություն, Երևան, 2012
4. Սարուխանյան Ն.Գ., Գյուղատնտեսական աշխատանքների ուղեցույց, Երևան, 2012
5. Սարուխանյան Ն.Գ., Օրգանական գյուղմթերքների շուկայի ծևավորումը, Երևան 2014
6. ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարություն, Հայաստանի Հանրապետությունում գյուղատնտեսական մշակաբույսերի վնասատուների, հիվանդությունների և մոլախոտերի դեմ օգտագործման համար թույլատրված բույսերի պաշտպանության քիմիական և կենսաբանական միջոցների տեղեկատու, Երևան 2007,
7. Mary Peet, Sustainable Practices for Vegetable Production in the South, 1996: Printed in the United States of America.
8. Managing cover crops profitably, United States, 1998,
9. БиггсТ.Овощные культуры, 1990 г.
10. Розанцева Э.Г.,Тара и упаковка. М.: 1999